

Kooperatif Postası

KARINCA

Haziran 2018 Yıl: 85 Sayı: 978 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Haziran 2018 Yıl: 85 Sayı: 978 ISSN: 1300-1450

KARINCA

YIL: 85 SAYI: 978
Haziran 2018
ISSN: 1300 - 1450

Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına

Sahibi
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Yazın İşleri Müdürü ve Baş Editör
Doç. Dr. Hasan YAVLU

Editörler Kurulu

Prof. Dr. Nurettin PARILTI

Prof. Dr. Sıddık SAĞLAM

Prof. Dr. Muhammed ÇETİN

Prof. Dr. Turhan ÇETİN

Doç. Dr. Hasan YAVLU

Doç. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU

Doç. Dr. Mehmet BAŞ

İdare ve Yazışma Adresi (Yönetim Yeri)
Head Office and Correspondence Address
Etiler/Mağazlıca Teşvikiye Cad. No: 359-10
06530 / Balgat/Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 99 53 - 472 99 11
Başar Öneri: (0312) 472 97 84
www.kooperatif.org.tr
kooperatif@gmail.com
admin@kooperatif.org.tr

Hesaplarımız
T.C. Ziraat Bankası Çeşitli Şubeler
Hesap No.: 7970378-5003
IBAN : TR45 0001 0019 2507 9703 7950 03

Abone Şartları
Yıllık Abone Bedeli: 120 TL (KDV Dahil)
Fiyatı: 10 TL (KDV Dahil)

The Subscription Price to the review is (USA Dollars)
24 a year, annual includes Correspondence relating to
the review should be sent to

"Türk Kooperatifçilik Kurumu" Basın, Yayın, Araştırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına
Etiler/Mağazlıca Teşvikiye Cad. No: 359-10
06530 / Balgat/Çankaya/ANKARA-TÜRKİYE

20 Mayıs 1931'de kurulan kamu yararına çalışan,
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

Basın, Yayın, Araştırma Danışmanlık ve Eğitim
Hizmetleri İşletmesi aylık dergi
"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative
Association founded in 1931

Yazılarda anılanlar fikir yazılarına aittir.
Çocuklar yazı ve haberler için edilemez
Yazılar elektronik ortamda teslim edilir.

Yayın Tarihi
Yayın Süresi Yayın

Basım Tarihi
10 Temmuz 2018

Basım Yeri & Tasarım
Atınyayışık Matbaacılık Basın Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cad. 39/65 Tel: 0312 384 44 02
06100/ANKARA
atinyayayisikmatbaasi@gmail.com

Bu Sayıda.....

BAŞYAZI	1
ÖZDEM SATIÇI TOPRAK KOOPERATİFLERDE TASFIYE NEDENLERİ	3
SONER ALTAŞ SON DEĞİŞİKLİKLER İŞİĞİNDE KOOPERATİFLERİN UVAKLARI DEFTER TUTMA YÜKÜMÜ VE MUHASEBE USULLERİ	8
MUSTAFA YAVUZ YARGI KARARLARI İŞİĞİNDE KOOPERATİFLERDE HAK VE VECİBELERDE EŞİTLİK İLKESİ	18
ENVER AYDOĞAN SERAL UYANIK KURUMSAL YÖNETİCİNİN AVANTAJI : YÖNETİŞİM	24
MERYEM YILMAZ TÜRKİYE YEREL YÖNETİMLERİNDE KADINLARIN TEMSİLİ	28
YETER DEMİR USLU GİRİŞİMCİLİK VE YÖNETİM	36
GÖKHAN GÖKMEK BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ TARİHİNDE SARAY ŞAİRİ EMİR MÜ'ZZİNİN ÖNEMİ	40
HAZAL OĞUZ KOZMETİK ÜRÜNLER VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI	44

Dergimizde yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasep Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Prof. Dr. Turhan ÇETİN
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman OKUR
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU DENETİM KURULU

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Doç. Dr. Emine ÖNER KAYA
Yrd. Doç. Dr. Erol DEMİR

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU HAYSİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiye gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştirilerek teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakterleriyle yazılması
4. Terçüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfası olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiye gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

Değerli kooperatif dostları;

Karınca dergisinin Haziran 2018 tarihine rastlayan **978.** sayısını sizlerle buluşturmaktan mutluluk duyuyoruz. Haziran ayı ülkemiz ve dünya kooperatifçilik kültürü açısından önemli bir tarihtir. Zira **Atatürk**, 30 Haziran 1936'da, İçel'in Tekir köyünde **Atatürk**'ün sahibi olduğu Tekir çiftliği civarındaki çiftçileri tarım kredi kooperatifi kurmaları için cesaretlendirerek örgütlemiştir.

Merkezi Tekir Çiftliği olmak üzere bir tarım kredi kooperatif kurmak üzere 10 köyden 36 üretici, kurucu üye olarak Silifke Ziraat Bankasına imzalı bir dilekçe vermişlerdir. Soyadı Kanunu çıkıncaya kadar **Mustafa Kemal** adını kullanan **Atatürk**, özel bir yasayla kendisine **Atatürk** soyadı verildikten sonra ilk kez **Kemal Atatürk** ismini kullanarak ve kooperatifin 1 nolu kurucu üyesi olarak bu dilekçeyi imzalamıştır.

Diğer taraftan güzel bir rastlantı eseri, Uluslararası Kooperatifler Birliği (*ICA – International Co-operative Alliance*) Temmuz'un ilk Cumartesi gününü (*bu yıl 7 Temmuz*) her yıl Uluslararası Kooperatifçilik Günü olarak kutlamaktadır.

Ülkemiz ve dünya kooperatifçiliği açısından kooperatifçilik kültürünün geliştirilmesi ve ekonomik ve toplumsal kalkınmanın bir aracı olarak kullanılması yönünde politikalar oluşturulması açısından bu tür tarihlerin toplumun gündeminde sürekli sıcak tutulması gerekmektedir. Bu sayede tüm toplumsal tabanda bir kooperatif farkındalığı oluşturmak mümkün olabilecektir.

Kooperatifçilik, ortak çalışma ve yardımlaşma anlamına gelen ve aslında ahilik sistemi ve imece usulü çalışma şekliyle bizim tarihimizin kültürümüzün yabancı olmadığı bir mekanizma olmasına rağmen, ülkemizde inşaat ve yapı kooperatifleri gibi bazı olumsuz kooperatifçilik örnekleri sebebiyle toplumumuz kooperatifçiliğe olumsuz yaklaşmaktadır.

Avrupa'da ve dünyada ise kooperatifçilik yaygın olarak bir çok alanda uygulanmaktadır. AB ülkelerinde 250.000 adet kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerdeki ortak sayısı 163 milyondur (*tüm AB nüfusunun üçte biri*). 5.4 milyon kişi bu kooperatiflerde doğrudan istihdam edilmektedir. Avrupa'da kooperatifler bazı sektörlerde çok daha aktif durumdadır. Tarımsal pazarın Hollanda'da yüzde 83' ü, Finlandiya'da yüzde 79' u, İtalya'da yüzde 55'i, Fransa'da yüzde 50' si, bankacılığın Fransa'da yüzde 50' si, Finlandiya'da yüzde 35'i, Avusturya'da yüzde 31' i, Almanya'da ise yüzde 21' i kooperatifler tarafından yürütülmektedir.

Sadece Fransa'da 21 bin kooperatifin 4 milyonun üzerinde kişiye iş imkanı sağlıyor olması kayda değer bir durum olarak bilinmelidir. Tüm dünya ekonomisi içinde ise kooperatiflerin payının yaklaşık üç trilyon dolar olduğu bilinmektedir. Bütün bu verilere karşın kooperatif kültürü ülkemizde yeterince geliştiğini söylememiz mümkün değildir. Her ne kadar son dönemde bazı kooperatif şirketlerin güçlü ekonomik yapılar olarak ortaya çıkmakta olması sevindirici bir gelişme olsa da yeterli olmadığı açıktır.

Türk kooperatifçilik kurumu da varlık sebebine binaen toplumda kooperatifçilik bilincinin geliştirilmesi, bu doğrultuda toplumsal farkındalığın inşası ve yaygınlaştırılması için başta yayın olmak üzere bir çok alanda faaliyetlerine yürütmeye devam etmektedir. Türk matbuat hayatında en uzun soluklu dergi olarak yayın hayatını sürdürmekte olan Karınca dergisinin bu konudaki

önemi hepimizce malumdur. Kooperatifçilik alanında Karınca dergisinin etki alanının genişletilmesi için siz değerli okuyucularımızdan başarılı kooperatif örneklerine ilişkin paylaşımlarınızı bize yayınlanmak üzere ulaştırmanız yönündeki talebimizi bu vesile ile bir kez daha tekrarlamak istiyorum.

24 Haziran 2018 günü yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 27 dönem **TBMM** seçimleri sonrasında Türkiye Cumhuriyeti yeni bir hükümet sistemine resmen geçmiş bulunmaktadır. Bu dönemde yürütme yetkisi ve görevi sadece Cumhurbaşkanına ait olacak olup yasama yetkisi ise TBMM'de olmaya devam edecektir. **TBMM**'de yemin ederek görevine başlayacak olan 27. Yasama dönemi milletvekillerinin; **“Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve lâik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakattan ayrılmayacağıma; büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine andiçerim.”** ifadeleri ile anayasada yer bulan yemin metinlerinin sözüne ve ruhuna uygun olarak görevlerini yerine getirmelerini temenni ediyorum.

Haziran ayının bir diğer önemli günü de 5 Haziran Dünya Çevre günüdür. Günümüzde çevre sorunları insanoğlunun gündemini bu kadar yoğun işgal eden ender sorunlardan biridir.

Özellikle klasik kirliliklerin artmasının yanı sıra küresel ısınma ve iklim değişikliği dünya gündeminde son yıllarda daha çok **“çevre sorunları”** ile etkin mücadele edilmesine yönelik bir gerekliliğin politika oluşturuculardan talep edilmesine yönelmiştir.

1972 yılında İsveç'in Stockholm kentinde yapılan Birleşmiş Milletler Dünya Çevre Konferansı'nda alınan bir kararla, 5 Haziran günü Dünya Çevre Günü olarak kabul edilmiştir.

Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunun ilk kez tartışıldığı BM Konferansı, 113 ülkenin katılımı ile Haziran 1972'de Stockholm'da düzenlenmiştir. Bu uluslararası konferans, çevresel ve ekolojik sorunların küresel boyutu ve kapsamı bakımından bir dönüm noktası olmuş; ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını vurgulayan ilkelerin geliştirilmesi ile, birçok ülkenin çevre politikalarını etkilemiştir.

21. yüzyılda teknolojiye, sanayide, meydana gelen baş döndürücü gelişmelerin tüketici alışkanlıklarını ve seçiciliklerini arttırmıştır. Bu hızlı gelişmeler sonucu, doğada aşırı derecede tahribatlar oluşmuş, doğal kaynaklarımız cömertçe kullanılmış, kaynaklarımızın hızla tükenmesine, kalitesinin bozulmasına ve kirlenmesine neden olmuştur.

Canlı bir organizma olarak görülmesi gereken dünya ekosistemi son yıllarda kendisini yenileme potansiyelinin üzerinde kullanılmakta bu da doğal çevrede onarılması güç tahribatlara neden olmaktadır.

Çevre sorunlarının çözümünde izlenecek en etkili yol yasal ve kurumsal düzenlemelerle kirliliğin önlenmesinin yanı sıra bireylerin davranışlarında doğal çevreye saygı ve dünya ekosisteminin kendini yenileme potansiyelini aşmayacak bir tüketim davranışına yönelik bilincin oluşturulması yönünde politikaların geliştirilmesi olmalıdır.

Bu çerçevede yapılacak ilk iş çocukluk çağından başlayarak bireylerde çevre bilinci oluşturulmasına yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması olmalıdır.

Doğal çevrenin kadim uygarlıklarda olduğu gibi **“ana”** metaforu ile tasvir edildiği bir bilincin tüm toplumda yeniden inşa edilmesi sorunun çözümünde önemli bir başlangıç noktası olarak görülebilir.

Daha nitelikli sayılarda buluşmak temennisini sizlerle paylaşırken, dergimizin daha yetkin hale gelmesi için siz değerli okuyucularımızın yorumlarını, eleştirilerini ve yazı desteklerini de beklediğimizi ifade etmek isterim.

KOOPERATİFLERDE TASFİYE NEDENLERİ

Özdem SATICI TOPRAK*

I - Giriş

Kooperatifler özel hukuk tüzel kişileridir.

Bu kuruluşların tüzel kişiliği ticaret siciline tescil edilmekle başlar ve yine unvanlarının sicil kayıtlarından terkin edilmesi yani silinmesi ile son bulur.

Kooperatiflerin kuruluş işlemleri belirli aşamalardan oluştuğu gibi sona ermesi de muhtelif işlemleri kapsayan bir süreçten oluşmaktadır.

Tasfiye süreci öncelikle tasfiye sebebinin vuku bulması veya tasfiye kararı verilmesi ile başlar.

Mersis¹ verilerine göre son dönemlerde kapanan kooperatif sayısı kurulan kooperatif sayısını aşmış, 2017 yılının son üç ayında kurulan 223 kooperatife karşılık 358 kooperatifin kapanışı gerçekleştirilmiştir.²

II - Kooperatifler Kanunu'na Göre Tasfiyeye Sebeb Olan Unsurlar

Tüzel kişilerin tasfiye süreci genel anlamıyla, hukuki kimliğin sona ermesinden evvel kurumun borç ve alacak ilişkilerini yine kurumun malvarlığı ile finanse ederek sona erdirmek olarak özetlenebilir.

Ancak sürecin başlayabilmesi için tasfiyeyi gerektiren bir nedenin ortaya çıkması gerekmektedir. Kooperatiflerde tasfiye değişik nedenlere dayanabilir.

Buna göre kooperatifler ana sözleşme gereğince, genel kurul kararı ile diğer bir kooperatifle birleşmesi veya devralınması suretiyle, üç yıl olağan genel kurul toplantısını yapamaması halinde dağılma sürecine girebilecektir. (KK Md.81)

* **Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı**

1) Merkezi Sicil Kayıt Sistemi, <https://www.atso.org.tr/icerik/7/265/mersis-nedir?.html>

2) <http://risk.gtb.gov.tr/data/572b46061a79f50cd8a22b2d/2-Kurulan-Kapanan%20Sirket%20Sayilari.pdf>

Tacir olmalarının bir sonucu olarak (TTK Md.16/1, 124/1) kooperatiflerin bir diğer tasfiye nedeni de iflas hali olup, gayri iradi bir neden olarak karşımıza çıkan iflasın tasfiyesi diğer tasfiye yollarından farklı olarak İcra İflas Kanunu hükümlerine göre yürütülmektedir.

Kooperatifler gönüllü sivil toplum kuruluşu olmalarının doğal bir sonucu olarak genel kurul toplantılarında alacakları bir kararla tasfiyeye girebilirler.

Bu yetki genel kurula ait vazgeçilmez ve devredilmez bir yetki olduğundan (KK Md.42), yönetim kurulunun kooperatifin tasfiyesine karar vermesine imkan bulunmamaktadır.

Böyle bir yönetim kurulu kararı hukuken geçerli olmayacağı gibi (BK Md.27/1), yönetim kurulu üyelerinin cezai sorumluluklarını da gerektirebilecektir.(KK Md.59/8, 2/1)

Kooperatifin dağılmasına ilişkin genel kurul kararlarında fiilen kullanılan oyların 2/3 çoğunluğu gerekecektir.(KK Md.51/2)

Kooperatiflerde esasen dağılma amaca ulaşılması halinde söz konusu olmaktadır.

Örneğin bir konut yapı kooperatifinde amaç ortakların genel kurul kararlarında belirtilen şekilde birer konut edinerek ferdi mülkiyete geçilmesinin sağlanmasıdır. (KK Md.81/2)

Her ne kadar yasada konut yapı kooperatiflerinin ferdi mülkiyete geçilmesi üzerine dağılma sürecine gireceği belirtilmiş ise de kanımızca tasfiye sürecinin resmen başlaması için kooperatif genel kurul toplantısında tasfiye kararının alınması gerektiği düşünülmektedir.

Bununla birlikte yasada sadece konut yapı kooperatifleri için öngörülen bazı özel hükümler de mevcuttur.

Buna göre konut yapı kooperatifleri ana sözleşmede gösterilen işlerin tamamlanması ve ferdi mülkiyete geçilip konutların ortaklar adına tescil edilmesiyle amacına ulaşmış sayılacak ve dağılacaktır.

Ancak konutların ortaklar adına tescilinden 6 ay evvel ana sözleşme değişikliği yapılarak kooperatifin amacının değiştirilmesi halinde kooperatif dağılma sürecine girmeyecektir.(KK Md.81/2)

Kooperatifler her yıl olağan genel kurul yapmakla mükellef kuruluşlar olup, olağan genel kurulu zamanında toplantıya çağırmayan yönetim kurulu üyelerinin cezai sorumlulukları doğmaktadır. (KK Md.45/1 Ek:2/2)

Olağan genel kurul toplantıları kooperatifin faal olduğunu gösteren önemli bir emare olması nedeniyle bu toplantıların uzun bir süre yapılmaması yasal açıdan bir dağılma nedeni olarak kabul edilmiş ve üç yıl üst üste olağan genel kurul toplantılarını yapmayan kooperatiflerin dağılımı sayılacağı hükme bağlanmıştır.(KK Md.81)

Ancak 2017 yılında yapılan bir değişiklikle kooperatif üst kuruluşuna ortak olunması ve genel kurul toplantısının gündemine konuyla ilgili madde konulması şartıyla, olağan genel kurul toplantılarının en fazla üç hesap dönemini kapsayacak şekilde ve birleştirilerek yapılabilmesi imkanı getirildiğinden belirtilen şartları sağlayan kooperatiflerde üst üste üç yıl genel kurul yapılmadığı gerekçesiyle dağılma söz konusu olmayacaktır.(KK Md.45/1)

Kooperatifler Kanunu'nda kooperatiflerin başka bir kooperatifle birleşmesi veya devralınması hallerinde de dağılabileceği belirtilmiş olmakla birlikte esasen kooperatiflerin sermaye şirketleri³

3) 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 124/2. Maddesine göre anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler sermaye şirkettir.

ile de birleşmeleri mümkün olduğundan böyle bir birleşme veya devralınma halinde de devralınan veya birleşen kooperatifin tasfiyesi söz konusu olacaktır.(TTK Md.137/1)

Ayrıca, bir kooperatifin varlığı belediye, ekonomik bir devlet kuruluşu, kamu müessesesi veya kamuya yararlı dernek veya cemiyetler tarafından da devralınabilecektir.

Böyle bir durumda genel kurulca alınacak kararın dağılmaya ait hükümlere göre tescil ve ilan ettirilmesi gerekmele birlikte bu noktada genel kurulun tasfiye yapılmamasına karar vermesi de mümkün olacaktır.(KK Md.85/1-2)

Kooperatiflerin dağılma sebeplerinin ana sözleşmelerinde yer alması zorunlu değildir.

Ancak kanımızca bu sebeplerin ana sözleşmede bulunması zorunlu kılınmalı idi.

Bu eksiklik ilgili Bakanlıklarca hazırlanan örnek ana sözleşmeler vasıtasıyla giderilmiş ve sözleşmelerde dağılma sebeplerine yer verilmiştir.

Buna göre, Kooperatifler Kanunu'nda yer alan dağılma sebeplerinin yanında hemen hemen tüm örnek ana sözleşmelerde ortak sayısının 7'den aşağı düşmesi dağılma nedenleri arasında sayılmıştır.⁴

Bilindiği üzere bu sayı bir kooperatifin kurulabilmesi için gereken asgari sayıdır. (KK Md.2/1)

Ancak bazı kooperatiflerin kuruluşlarında aranacak asgari ortak sayısı farklı olabilmektedir.

Örneğin tarım satış kooperatiflerinin kurulabilmesi için asgari 30 üreticinin bir araya gelmesi gerekmektedir.(4572 Sayılı Kanun Md.1/3)

Bu nedenle de bu gibi kooperatiflerde ortak sayısının 30'un altına düşmesi dağılma nedeni olarak kabul edilmektedir. ⁵

Yine bu kooperatiflerde Bakanlıkça hazırlanan örnek ana sözleşmelere intibak yasal zorunluluk olduğundan (4572 Sayılı Kanun Md.7/2), süresi içinde anasözleşmelerini en çok altı ay içinde intibak ettirmeyen kooperatif ve üst birlikleri dağılma sürecine girmiş olacaklardır.

Aynı şekilde tarım kredi kooperatiflerinin dağılabilmesi için de ortak sayısının otuzdan aşağı düşmesi gerekmektedir. ⁶

III - Türk Ticaret Kanunu'na Göre Tasfiye Nedenleri

Kooperatifler Kanunu'nun 98. Maddesinde, bu kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunu'nun anonim şirketlere ilişkin hükümlerinin uygulanacağı hükmüne yer verildiğinden dolayı anonim şirketlerin tabi olduğu hükümler kooperatifler için de uygulanabilmektedir.

Kooperatiflerin dağılma sebepleri anılan yasada yer almakla birlikte bazı dağılma nedenleri için anonim şirketlerin tasfiye nedenlerine ilişkin düzenlemelere bakmak gerekmektedir.

Buna göre, anonim şirketlerin dağılmasına neden olacak unsurlardan biri şirketin süresi, diğeri ise şirket sermayesinin kaybıdır.(TTK Md.529/1)

4) <https://koop.gtb.gov.tr/bilgi-bankasi/ornek-anasozlesmeler/bakanlikca-kurulus-izni-verilen-kooperatif-ve-ust-kuruluslari-ornek-anasozlesmeleri>

5) <http://koop.gtb.gov.tr/data/5491743af293703cbcd0b43/21-%20Tar%C4%B1m%20Sat%C4%B1%C5%9F%20Kooperatif%20%C3%96rne%C5%B6zle%C5%9Fmesi.pdf>

6) <http://www.tarimkredi.org.tr/images/haberler/2016/anasozlesme/tarim-kredi-koop-anasozlesmesi.PDF>

Kooperatifler Kanunu'nda kooperatifin süresinin ana sözleşmede olması zorunlu kılınmamış ve sürenin yazılıp yazılmaması ihtiyari bir unsur olarak kabul edilmiştir. (KK Md.4,5)

Aynı Kanun'da kooperatiflerin ana sözleşmesinde yazılı sürenin dolmasının bir tasfiye nedeni sayılıp sayılmayacağı hususunda açıklık bulunmamaktadır. (KK Md.81)

Ancak bu Kanun'un 98. Maddesi yollamasıyla Türk Ticaret Kanunu'na gelindiğinde sürenin sona ermesine rağmen işlere fiilen devam etmek suretiyle belirsiz süreli hale gelinmemiş ise ana sözleşmede yazılı sürenin dolmasının da fesih nedeni olarak kabul edildiği görülmektedir. (TTK Md.529/1)

Yine Türk Ticaret Kanunu'nda anonim şirketlerin son yıllık bilançodan sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının yarısının zarar sebebiyle karşılıksız kaldığının anlaşılması üzerine alınacak iyileştirici önlemlere rağmen genel kurulun sermayenin kalanı ile yetinme veya sermayeyi tamamlama yönünde karar almaması halinde şirketin sona ereceği hüküm altına alınmıştır. (TTK Md.376/1-2)

Sermayenin bu miktarda kaybı aynı zamanda şirketin borca batık halde olduğunu gösterdiğinden yönetim kurulunun bir bilanço çıkararak durumu değerlendirmesi ve şirket aktiflerinin şirket borçlarını ödemeye yetmediğini tespit etmesi halinde şirketin iflasını talep etmesi gerekmektedir. (TTK Md.376/3)

Ancak kooperatiflerde sermayenin (ortaklık payının) halihazırda 7 kişilik bir kooperatif için asgari **700.000 TL** olması nedeniyle sermayenin kaybı nedeniyle kooperatifin tasfiyesinin söz konusu olması uygulamada karşılaşılabilecek bir dağılma nedeni olarak ortaya çıkamayacağı düşünülmektedir.

III - İlgili Bakanlıkların Fesihle İlgili Yetkileri

Kooperatifler kuruluşları izne bağlı kuruluşlar olmakla birlikte bu kurumlar hakkında ilgili bakanlıkların fesih kararı alma yetkisi yoktur.

Durum böyle olmakla birlikte ilgili bakanlıkların kooperatifin amacına ulaşma imkanının bulunmadığının tespiti üzerine mahkemeye başvurma yetkileri bulunmaktadır.

Yine yasada öngörülen bazı hallerde bu bakanlıklara mahkemeye başvurmak suretiyle kooperatifin feshini isteme hakkı tanınmıştır. (KK Md.81)

Bu gibi haller yasada sınırlı olarak sayılmamış olmakla birlikte Kooperatifler Kanunu'nun 98. Maddesi yollamasıyla anonim şirketlere ilişkin hükümler kooperatifler için de geçerli olacağından bu şirketler için dağılma nedeni sayılan kooperatifin uzun süreden beri gerekli organlarından birinin mevcut olmaması gibi durumlarda ilgili bakanlıklar kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesine fesih talebinde bulunabilecektir. (KK Md.98 TTK Md.530/1)

İlgili bakanlıkların bu yetkisin kullanabilmesi için ortaklığın feshini gerektiren bir nedenin olması ve bu nedenin de yasada fesih nedeni olarak kabul edilmiş olması gerekmektedir.

Bu kapsam dışında kalan sebeplere dayanılarak idari kurumların kooperatifin feshini isteme hakları bulunmamaktadır. ⁷

Diğer taraftan yine Türk Ticaret Kanunu'nda kamu düzenine veya işletme konusuna aykırı işlemlerde veya bu yönde hazırlıklarda ya da muvazaalı iş ve faaliyetlerde bulunduğu belirlenen ticaret şirketleri hakkında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nca bu tür faaliyetlerin öğrenilmesinden

7) Y.11.HD.E.1986/7665 K.1987/1621 T.20/03/1987

itibaren bir yıl içinde fesih davası açılabilecektir.(TTK Md.210/3)

Örneğin bir işletme kooperatifinin faaliyet merkezinde kumar ve bahis faaliyetlerinde bulunulduğunun, kooperatif unvanının bu yöndeki illegal işleri perdelemek amacıyla kullanıldığının tespiti halinde bakanlığın kooperatifin feshi için mahkemeye başvurması mümkün olacaktır.

Anlaşılaçağı üzere ilgili bakanlıkların kooperatifler hakkında fesih kararı verme görev ve yetkisi bulunmamakla birlikte bu işlemin yerine getirilmesini teminen mahkemeye başvurma hakkı mevcuttur.

Kooperatifin feshi hakkında kararı verecek olan yargı makamıdır.

Bu gibi hallere kooperatif ana sözleşmesinde yazılı amacın hayata geçirilmesinin somut olarak mümkün olmaması gibi durumlar için geçerli olacaktır.

IV - Sonuç

Tasfiye kooperatifler için tüzel kişiliğın sona ermesine doğru evrilen bir süreç olmakla birlikte tasfiyenin tescil edilebilmesi için kanunda yazılı sebeplerden birine dayanması gerekmektedir.

Bu sebeplerin bir kısmı iradi iken bir kısmı yasal bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

İradi sebeplerin başında genel kurulun tasfiye kararı alması, başka bir kooperatifle birleşmesi gibi sebepler gelmektedir.

Zorunlu tasfiye sebepleri ise ortak sayısının asgari sayının altına düşmesi, kooperatifin amacına ulaşması, üç yıl olağan genel kurul toplantısı yapmaması ve iflas halidir.

Bunların haricinde yasada ilgili bakanlıklara da, kooperatifin amacına ulaşmasının imkansız hale gelmesi yahut kooperatifin gerekli organlarının mevcut olmaması gibi bazı hallerde kooperatifin feshini isteme hakkı tanınmıştır.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığına kamu düzenine veya işletme konusuna aykırı faaliyetlerde bulunan şirketler hakkında fesih davası açma yetkisi tanındığından anılan bakanlığın bu yönde tespitlerde bulunduğu kooperatifler hakkında kooperatif merkezinin bulunduğu asliye ticaret mahkemesine başvurarak feshi talep etmesi mümkündür.

İflas hali hariç olmak üzere kooperatif alacaklılarının veya kooperatif ortağının şahsi alacaklısının kooperatifin dağılmasını talep etme hakkı ise bulunmamaktadır.

SON DEĞİŞİKLİKLER IŞIĞINDA KOOPERATİFLERİN UYACAKLARI DEFTER TUTMA YÜKÜMÜ VE MUHASEBE USULLERİ*

Soner ALTAŞ **

Özet

Kooperatifler ve üst birlikleri, Kooperatifler Kanunu'nun 89'uncu maddesi uyarınca çıkarılan ve 28/11/1973 tarihli, 14726 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kooperatifler, Kooperatif Birlikleri, Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Muhasebe Yönetmeliği'ne göre defterlerini tutmakta iken, 2018 yılı Şubat ayında kabul edilen 7099 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile yapılan değişiklik neticesinde defter tutma yükümlülüğü bakımından 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi kılınmışlardır. Bu çalışmada, kooperatiflerin defter tutma, onaylatma ve saklama yükümlülükleri ile anılan yükümlülüklerle uymamaları halinde uygulanacak cezalar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: defter tutma yükümü, açılış onayı, kapanış onayı, onay yenileme, idarî para cezası, adlî para cezası.

1. Giriş

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu¹ (TTK²)'nin 124'üncü maddesinde, ticaret şirketlerinin kolektif, komandit, anonim ve limited şirketler ile kooperatiflerden ibaret olduğu belirtilmiştir.

Kanunun 16'ncı maddesinde de ticaret şirketleriyle, amacına varmak için ticari bir işletme işleten vakıflar, dernekler ve kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümlerine göre yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşların da tacir sayılacağı hükme bağlanmıştır.

TTK'nın 18'inci maddesine göre tacir olmanın hükümlerinden birisi ticari defter tutmak olup, 64'ncü maddede ayrıca her tacirin ticari defterleri tutmak ve defterlerinde, ticari işlemleriyle ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her hesap dönemi içinde elde edilen neticeleri, Kanuna göre açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorunda olduğu hükme bağlanmıştır³.

* Bu çalışmada belirtilen görüşler yazarına ait olup, çalıştığı Kurumunu bağlamaz.

**Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Başmüfettişi

1) 14 Şubat 2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2) Çalışmamızda, 13 Ocak 2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu için "TTK" kısaltması kullanılmıştır.

3) Altaş, Soner; Şirketler ve Kooperatifler Tarafından Saklanması Zorunlu Olan Defter ve Belgeler, Yaklaşım Dergisi, S.288, 2016, s.240

Bununla birlikte, Yargıtay'ın, TTK'nın m.124/f.1 hükmünde ticaret şirketleri arasında sayılmış iseler de, aynı maddenin ikinci fıkrasında kooperatifler “**şahıs şirketleri**” ve “**sermaye şirketleri**” arasında gösterilmediğinden, yapı kooperatiflerinin “**ticaret şirketi**” olmadığı, sosyal niteliği ağır basan kendine özgü bir ortaklık olduğu yönünde yerleşik içtihatları da bulunmaktadır⁴.

Kooperatifler, TTK'nın 124'üncü maddesi uyarınca ticaret şirketleri arasında sayılmış olmalarına karşılık, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu⁵ (KK⁶) hükümlerine tabi olarak kurulur ve faaliyet gösterirler.

KK'nun 89'uncu maddesinde ise “**Kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin muhasebe usulleri ve mecbur olarak tutacakları defterler Ticaret Bakanlığınca belirtilebilir. Vergi Usul Kanununun bu hususlarla ilgili hükümleri saklıdır.**” hükmüne yer verilmiş; kooperatifler ve üst birlikleri de, anılan madde uyarınca çıkarılan ve 28/11/1973 tarihli, 14726 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kooperatifler, Kooperatif Birlikleri, Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Muhasebe Yönetmeliği'ne göre defterlerini tutmuşlardır.

Bununla birlikte, 10 Mart 2018 tarihli ve 30356 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 15/2/2018 tarihli ve 7099 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 9'uncu maddesi ile KK'nun 89'uncu maddesinin ilk fıkrası “**Kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin muhasebe usulleri ve mecbur olarak tutacakları defterler hakkında 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümleri uygulanır. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca çıkarılacak tebliğ ile belirlenir.**” şeklinde değiştirilmiştir.

Böylece, kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği defter tutma yükümlülüğü bakımından TTK hükümlerine tabi tutulmuşlardır.

İşte bu çalışmada, kooperatiflerin defter tutma, onaylatma ve saklama yükümlülükleri ile anılan yükümlülüklere uymamaları halinde uygulanacak cezalar ele alınacaktır.

2. Kooperatifler Tarafından Tutulacak Defterler Ve Uyulacak Muhasebe Usulleri

KK'na göre kurulan kooperatifler ve üst birlikleri, aynı Kanunun 89'uncu maddesi uyarınca çıkarılan ve 28/11/1973 tarihli, 14726 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kooperatifler, Kooperatif Birlikleri, Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Muhasebe Yönetmeliği'ne göre kanuni defter olarak yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, genel kurul karar defteri, yönetim kurulu karar defteri ve ortaklar defteri tutmakta, anılan Yönetmelikte, kanuni defterler yanında diğer kanuni defterlere ve yardımcı defterlere de yer verilmekte idi.

Bununla birlikte, 15/2/2018 tarihli ve 7099 sayılı Kanunun 9'uncu maddesi ile KK'nun 89'uncu maddesi “**Kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin muhasebe usulleri ve mecbur olarak tutacakları defterler hakkında 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümleri uygulanır. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca çıkarılacak tebliğ ile belirlenir.**” şeklinde değiştirilmiştir.

4) Yargıtay 23. HD'nin 23.05.2017 tarihli, E.2015/9522, K.2017/1556 sayılı; 08.06.2016 tarihli ve E.2015/1147, K.2016/3470 sayılı; 05.04.2016 tarihli ve E.2014/10937, K.2016/2136 sayılı; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 07.02.1996 tarihli ve E.1995/956, K.1996/45 sayılı kararları.

5) 10/5/1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

6) Çalışmamızda, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu için “KK” kısaltması kullanılmıştır.

TTK'nın defter tutma yükümüne ilişkin 64'üncü maddesinin birinci fıkrasının **13 Ocak 2011** tarihinde kabul edilen ilk halinde, defterlerin, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (**IFRS**) yansıtır şekilde hazırlanan Türkiye Muhasebe Standartlarına, bu standartlarda hüküm bulunmayan hallerde doğrudan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na göre, tacirin ticarî işlemleriyle malvarlığı durumunu açıkça gösterir şekilde tutulması şart koşulmuştur.

Yani, defterlerin tutulmasında Türkiye Muhasebe Standartlarının, bu bağlamda da uluslararası finansal raporlama standartlarının emredici nitelikte olması öngörülmüştü.

Ancak, 26/6/2012 tarihli ve 6335 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ile defterlerin Türkiye Muhasebe Standartlarına göre tutulması şartı kaldırılmış, bunun yerine defterlerin tutulmasında 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun defter tutma ve zamanıyla ilgili hükümleri ile 175 ve mükerrer 257'nci maddeleri uyarınca yapılan düzenlemelere uyma zorunluluğu getirilmiştir.

Dolayısıyla, kooperatifler, muhasebeleri ile ilgili olarak ticari defterlere yapacakları kayıtlarda Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinde yer alan usul ve esaslara uymaya devam edeceklerdir.

Öte yandan, **TTK**'nın 64'üncü maddesinin üçüncü fıkrasında "**fiziki ortamda veya elektronik ortamda tutulan ticari defterlerin nasıl tutulacağı, defterlere kayıt zamanının, onay yenileme ile açılış ve kapanış onaylarının şekli ve esaslarının**" Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığınca müştereken çıkarılacak bir tebliğle belirlenmesi öngörülmüş; adigeçen bakanlıklar da tacirler tarafından fiziki ortamda tutulacak ticari defterler ile bunların açılış ve kapanış onaylarını 19 Aralık 2012 tarihli ve 28502 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Ticari Defterlere İlişkin ile belirlemiştir.

7099 sayılı yasa ile **KK**'nın 89'uncu maddesinde yapılan değişiklik, Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ 7'e de yansıtılmıştır.

Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ'in 5'inci maddesi uyarınca, **kooperatifler, yevmiye defteri, envanter defteri, defteri kebir, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri, genel kurul toplantı ve müzakere defteri tutmak zorundadırlar.**

Hemen belirtelim ki, yukarıda sayılan defterler **TTK** yönünden tutulması lazım gelen defterler olup, Vergi Usul Kanunu uyarınca tutulması gereken defterlere ilişkin yükümlülükler saklı tutulmuştur.

Dolayısıyla, kooperatifler, varsa **VUK** uyarınca tutmaları gereken defterleri ayrıca tutmaya devam ederler.

Yukarıda sayılan ve **TTK** yönünden tutulması zorunlu olan defterlerin nitelikleri ve hangi bilgileri içermeleri gerektiği aşağıda başlıklar halinde belirtilmiştir.

2.1. Yevmiye Defteri

Yevmiye defteri, kayda geçirilmesi gereken işlemlerin ilgili belge veya ispata dayanan evraktan çıkarılarak tarih sırasıyla ve "**madde**" halinde düzenli olarak yazıldığı defterdir.

Yevmiye defteri ciltli ve sayfaları müteselsil sıra numaralı olur; vergi kanunlarına uygun olmak şartıyla müteharrik yapraklı yevmiye defteri de kullanılabilir.

Yevmiye maddelerinin en az aşağıdaki bilgileri içermesi şarttır:

a) Madde sıra numarası,

7) 19/12/2012 tarihli ve 28502 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- b) Tarih,
- c) Borçlu hesap,
- ç) Alacaklı hesap,
- d) Tutar,
- e) Her kaydın dayandığı belgelerin türü ile varsa tarihleri ve sayıları.

2.2. Defteri Kebir

Defteri kebir, yevmiye defterine geçirilmiş olan işlemleri buradan alarak sistemli bir şekilde ilgili olduğu hesaplara dağıtan ve tasnifli olarak bu hesaplarda toplayan defterdir.

Defteri kebir ciltli ve sayfaları müteselsil sıra numaralı olur; vergi kanunlarına uygun olmak şartıyla müteharrik yapraklı defteri kebir de kullanılabilir.

Defteri kebirdeki kayıtların en az aşağıdaki bilgileri içermesi şarttır:

- a) Tarih,
- b) Yevmiye defteri madde sıra numarası,
- c) Tutar,
- ç) Toplu hesaplarda yardımcı nihai hesapların isimleri.

2.3. Envanter Defteri

Envanter defteri, kooperatifin kuruluşunda ve kuruluştan sonra her hesap döneminin sonunda taşınmazların, alacakların, borçların, nakit para tutarının ve varlıklar ile borçların değerlerinin teker teker kaydedildiği ciltli ve sayfaları müteselsil sıra numaralı defterdir.

Vergi kanunlarına uygun olmak şartıyla müteharrik yapraklı envanter defteri de kullanılabilir.

Hesap dönemi on iki ayı geçemez. Vergi Usul Kanununun ilgili hükümleri saklı kalmak kaydıyla envanter, düzenli bir işletme faaliyetinin akışına uygun düşen süre içinde ve her halükarda hesap döneminin sonundan itibaren üç ay içinde çıkarılır ve deftere kaydedilir.

2.4. Pay Defteri

Pay defteri, kooperatif ortaklarının kaydedildiği ciltli ve sayfaları müteselsil sıra numaralı defterdir. Kooperatiflerde pay defterine; ortakların ad ve soyadları, iş ve konut adresleri, ortaklığa giriş-çıkış tarihleri ve çıkarılma sebepleri, taahhüt ettikleri sermaye payları ile bu paylara karşılık yapılan tahsilat ve iadeler, ortaklığa kabul ve çıkışları ile ilgili yönetim kurullarının kararı, tarih ve numaraları kaydedilir.

Her ortak, pay defterinin ayrı bir sayfasında izlenir. Ortaklık payını devralan yeni ortak da ayrı bir sayfada izlenir.

Ortaklığın usulüne uygun olarak devredildiği ve ortaklığı devralan kişinin ortaklık niteliklerini taşıdığı ispat edilmediği sürece, devralan pay defterine yazılamaz.

2.5. Yönetim Kurulu Karar Defteri

Yönetim kurulu karar defteri, kooperatif yönetim kurulunun, kooperatif yönetimi ile ilgili olarak aldığı kararların yazıldığı ciltli ve sayfa numaraları teselsül eden defterdir.

Yönetim kurulu karar defterindeki kayıtların en az aşağıdaki bilgileri içermesi şarttır:

- a) Karar tarihi,
- b) Karar sayısı,
- c) Toplantıda hazır bulunanlar,
- ç) Kararın içeriği,
- d) Üyelerin imzaları.

Her yönetim kurulu üyesi alınan karara ilişkin muhalefetinin bir şerh ile karar metnine geçirilmesini isteyebilir.

Üyelerin şerh yazma talebi hiçbir sebeple reddedilemez; şerh yazılmasına engel olunamaz.

Şerh, sahibi dışında hiç kimse tarafından değiştirilemez.

2.6. Genel Kurul Toplantı ve Müzakere Defteri

Genel kurul toplantı ve müzakere defteri, kooperatifin genel kurul toplantılarında görüşülen hususların ve alınan kararların kaydedildiği ciltli ve sayfa numaraları teselsül eden defterdir.

Genel kurul toplantı ve müzakere defteri, kooperatifin genel kurul toplantısı yapılırken genel kurulda sorulan sorular, verilen cevaplar, sunulan önergeler, alınan kararlar işlenerek düzenlenebileceği gibi hazırlanan toplantı tutanağının deftere yapıştırılması şeklinde de tutulabilir.

3. Defterlerin Onaylanması (Tasdiki)

TTK'nın 64'üncü maddesinin üçüncü fıkrasının 13 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen halinde "**Ticari defterler, açılış ve kapanışlarında noter tarafından onaylanır.**

Kapanış onayları, izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının sonuna kadar yapılır.

Şirketlerin kuruluşunda defterlerin açılışı ticaret sicili müdürlükleri tarafından da onaylanabilir.

Açılış onayının noter tarafından yapıldığı hâllerde noter, ticaret sicili tasdiknamesini aramak zorundadır.

Türkiye Muhasebe Standartlarına göre elektronik ortamda veya dosyalama suretiyle tutulan defterlerin açılış ve kapanış onaylarının şekli ve esasları ile bu defterlerin nasıl tutulacağı Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca bir tebliğle belirlenir." denilmiştir.

Yani, TTK'nın ilk halinde, ticari defterlerin tamamı (**yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri, genel kurul toplantı ve müzakere defteri**) açılış ve kapanış onayına tâbi tutulmuştu.

Bu değişikliğin sebebi ise anılan fıkranın gerekçesinde “**çift defter kullanımını olabildiğince engellemek**” olarak belirtilmişti.

Ancak, **TTK**'nın konuya ilişkin 64'üncü maddesinin üçüncü fıkrası müteaddit defalar değiştirilmiş ve defterlerin açılış ile kapanış onayları yeniden düzenlenmiştir.

Bu çerçevede, kooperatifler tarafından tutulacak defterlerin açılış ve kapanış onayları aşağıda başlıklar halinde izah edilmiştir.

3.1. Açılış Onayı

Açılış onayı (**tasdiki**) fiziki ortamda tutulan yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri, genel kurul toplantı ve müzakere defteri için sözkonusudur.

TTK'nın 64'üncü maddesinin dördüncü fıkrası gereği burada ismi belirtilmeyen ancak işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan diğer ticari defterlerinin de açılış onaylarının yaptırılacağı tabidir.

Ancak, elektronik ortamda tutulan ticari defterler için açılış onayı aranmaz.

Fiziki ortamda tutulan yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defterinin açılış onayları kuruluş sırasında ve kullanmaya başlamadan önce, izleyen faaliyet dönemlerindeki açılış onayları ise defterlerin kullanılacağı faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar noter tarafından yapılır.

Bir başka deyişle, sayılan defterlerin açılış onayları hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifler için bir önceki yılın en geç 31 Aralık tarihine kadar yaptırılır.

Kooperatifin kuruluşu sırasında, defterler kullanılmaya başlamadan önce kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret sicili müdürlüğüne onaylatılır⁸.

Defterlerin, kooperatifin kuruluşunu izleyen yıllardaki açılış onayları ise sadece noterlere yaptırılır.

Açılış onayının noter tarafından yapıldığı hallerde, ticaret sicili tasdiknamesinin notere ibrazı gerekir.

Yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ile yönetim kurulu karar defteri zorunlu olarak her hesap dönemi için açılış onayına tabi tutulur.

Pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defterinde yeterli yaprak varsa, yani bu defterler eğer dolmamış ise, izleyen faaliyet dönemlerinde de açılış onayı yaptırmaksızın kullanılabilirler.

Pay defteri ile yönetim kurulu karar defterinin yenilenmesinin gerektiği durumlarda açılış onayı yapılacak yeni defter, kullanımına son verilecek defterle veya zayi edilmişse zayi belgesi ile birlikte notere ibraz edilir.

Yeni defterin açılış onayının yapıldığı sırada noter, eski deftere veya zayi belgesine yeni defterin açılış onayının yapıldığını tarih ve sayı belirtmek suretiyle şerh düşer.

Eski defterde veya zayi belgesinde söz konusu şerhi gören noter tekrar bir açılış onayı yapamaz.

Açılış onayına tabi defterlerin hesap dönemi içinde dolması dolayısıyla veya başka sebeplerle yıl içinde yeni defter kullanmaya mecbur olan kooperatifler ise, bunları kullanmaya başlamadan önce açılış onayı yaptırılırlar.

8) 7099 sayılı Kanununun 2'nci maddesi ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 223'üncü maddesinin üçüncü fıkrası da “Defterler anonim ve limited şirketler ile kooperatiflerin kuruluş aşamasında, şirket merkezinin bulunduğu yer ticaret sicili müdürlüğünce tasdik edilir.” şeklinde değiştirilmiştir.

3.2. Kapanış Onayı

Fiziki ortamda tutulan yevmiye defterinin kapanış onayı, izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının sonuna kadar (**hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifler için izleyen yılın Haziran ayı sonuna kadar**); yönetim kurulu karar defterinin kapanış onayı ise izleyen faaliyet döneminin birinci ayının sonuna kadar (**hesap dönemi takvim yılı olan kooperatifler için izleyen yılın Ocak ayı sonuna kadar**) notere yaptırılır⁹.

Ancak, **TTK**, ticari defterlerin elektronik ortamda tutulması halinde kapanış onayının aranmayacağını hükme bağladığından; yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defterinin elektronik ortamda tutulması halinde, bu defterlere kapanış onayı yaptırılması gerekmez¹⁰.

3.3. Onay Yenileme

Onay yenileme hususu **TTK**'da yer almamakta olup, Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ ile düzenlenmiştir. Bahsi geçen Tebliğe göre **yönetim kurulu karar defteri, yevmiye defteri, envanter defteri ve defteri kebir** yeterli yaprakları bulunması halinde yeni hesap döneminin ilk ayı (**Ocak**) içerisinde onay yenilemek suretiyle kullanılmaya devam edilebilir.

Onay yenilemede defterlerin türü değiştirilemez. Ayrıca, onay yenileme işleminde defterlerin kalan sayfalarının tekrar mühürlenmesine ve sıra numarası verilmesine gerek yoktur.

Onay yenileme, defterin kapanış onayına tabi olup olmamasına göre, aşağıda iki başlık halinde izah edilmiştir.

3.3.1. Kapanış Onayına Tabi Defterlerde Onay Yenileme

Kapanış onayına tabi olan yevmiye ve yönetim kurulu karar defterlerinde son kaydın altına yazılacak **"Görülmüştür"** ibaresinin yanında onay yenileme kısmında aşağıdaki bilgilerin yer alması zorunludur:

- a) Açılış onayında bulunması gerektiği hüküm altına alınan hususlarda bir değişiklik olmuşsa bu değişiklikler,
- b) Defterin kalan sayfa adedi,
- c) Kullanılmaya devam edileceği hesap dönemi,
- ç) Onay tarihi,
- d) Onay makamının resmi mühür ve imzası.

9) 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 13 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen ve 14 Şubat 2011 tarihli ve 27846 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ilk halinde kapanış onaylarının izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının sonuna kadar yapılması öngörülmüşken, 26 Haziran 2012 tarihli ve 6335 sayılı Kanunun 8. maddesi ile TTK'nın 64. maddesinin üçüncü fıkrasında değişiklik yapılmış ve kapanış onayı izleyen faaliyet döneminin üçüncü ayının sonuna çekilmiş; son olarak 28 Mart 2013 tarihli ve 6455 sayılı Gümrük Kanunu İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 78. maddesi ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 64 üncü maddesinin üçüncü fıkrasının dördüncü cümlesi "Yevmiye defterinin kapanış onayı, izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının sonuna kadar, yönetim kurulu karar defterinin kapanış onayı ise izleyen faaliyet döneminin birinci ayının sonuna kadar notere yaptırılır." şeklinde değiştirilmiştir.

10) Halihazırda sadece yevmiye defteri ile defteri kebirin elektronik ortamda tutulması mümkün olup, yönetim kurulu karar defteri ile müdürler kurulu karar defterinin elektronik ortamda tutulması mümkün değildir. Bkz. www.edefter.gov.tr

3.3.2. Kapanış Onayına Tabi Olmayan Defterlerde Onay Yenileme

Kapanış onayına tabi olmayan defteri kebir ve envanter defterinde onay yenileme son kaydın yer aldığı sayfadan sonraki sayfaya yapılır ve onay yenileme kısmında aşağıdaki bilgilere yer verilir:

- a) Açılış onayında bulunması gerektiği hüküm altına alınan hususlarda bir değişiklik olmuştaysa bu değişiklikler,
- b) Defterin kalan sayfa adedi,
- c) Kullanılmaya devam edileceği hesap dönemi,
- ç) Onay tarihi,
- d) Onay makamının resmi mühür ve imzası.

4. TTK Yönünden Defter Tutma, Onaylatma Ve Saklama Yükümlerine Aykırılık Halinde Kooperatife Ve Sorumlulara Uygulanacak Cezalar

TTK'nın 64'üncü maddesinin birinci fıkrasının 13 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen ilk halinde **"Her tacir, ticarî defterleri tutmak ve defterlerinde, ticarî işlemleriyle malvarlığı durumunu, Türkiye Muhasebe Standartlarına ve 88'inci madde hükümleri başta olmak üzere bu Kanuna göre açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorundadır.**

Defterler, üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulur.

İşletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi defterlerden izlenebilmelidir." hükmüne yer verilmiş idi.

Dolayısıyla, gerçek ve tüzel kişi tacirler, ticarî defterleri tutmak ve ticarî defterlerini tutarken, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu tarafından yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartlarına, kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların ayrılmaz parçası olan yorumlara aynen uymak zorunda olacaklardı.

TTK'nın ilk halinde bu yükümlülükler uyulmaması durumunda ise, defter tutma yükümünü yerine getirmeyenlere **ikiyüz** günden az olmamak üzere adli para cezası, bir başka deyişle **4.000 TL'den 73.000 TL'ye** kadar adli para cezası verilmesi öngörülmekteydi.

Ancak, **TTK'nın 64'üncü maddesinin birinci fıkrası, 26/06/2012 tarihli ve 6335 sayılı Kanun ile "Her tacir, ticarî defterleri tutmak ve defterlerinde, ticarî işlemleriyle ticarî işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her hesap dönemi içinde elde edilen neticeleri, bu Kanuna göre açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorundadır.**

Defterler, üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulur. İşletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi defterlerden izlenebilmelidir." şeklinde değiştirilmiştir.

Yapılan bu değişiklikle defterlerin tutulmasında Türkiye Muhasebe Standartlarına uyulması zorunluluğu kaldırılmış ve **TTK'nın** konuya ilişkin ceza maddesi iki başlık altında düzenlenmiştir.

6335 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrasında, **TTK'nın m.562/f.1-a bendine göre; "defterlerin, üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede**

İşletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulmaması veya ***“işletme faaliyetlerinin oluşumunun ve gelişmesinin defterlerden izlenememesi”*** durumunda, bu yükümlülükleri yerine getirmeyenlere **4.000 TL** idarî para cezası verilecektir.

Ancak, anılan idari para cezası tutarı **2012** yılı için öngörülmüştür. Kabahatler Kanunu'na göre idarî para cezalarının her takvim yılı başından geçerli olmak üzere o yıl için Vergi Usul Kanununun mükerrer 298'inci maddesi hükümleri uyarınca tespit ve ilân edilen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanması gerekmektedir.

Bahsigeçen idarî para cezasının, **2018** yılı için uygulanacak tutarı **6.190 TL**'dir.

Defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi yahut Kanuna uygun saklanmaması hallerinde ise, sorumlular 300 günden az olmamak üzere adlî para cezasıyla cezalandırılırlar.

Diğer bir ifadeyle, **TTK**'nın m.562/f.6 hükmü uyarınca, ticari defterlerin hiç tutulmaması veya bir defter bulunmakla birlikte içerisinde hiçbir kayda yer verilmemesi ya da defterlerin saklanmaması hallerinde sorumlulara **6.000 TL**'den **73.000 TL**'ye kadar adlî para cezası verilir.

Ticari defterleri saklama süresi on yıldır.

On yıllık saklama süresi, ticarî defterlere son kaydın yapıldığı takvim yılının bitişiyle başlar.

Diğer yandan, **TTK**'nın 562'nci maddesinin birinci fıkrasının **(c)** bendi uyarınca, defterlerin açılış ve kapanış onaylarını yaptırmayanlara **4.000 TL** idari para cezası verilecektir.

Bu cezanın da, Kabahatler Kanunu'na göre her takvim yılı başından geçerli olmak üzere o yıl için Vergi Usul Kanununun mükerrer 298'inci maddesi hükümleri uyarınca tespit ve ilân edilen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanması gerekmektedir.

Dolayısıyla, bahsigeçen idarî para cezası da, **2018 yılı için 6.190 TL** olarak uygulanır.

Yeri gelmişken, defter tutma ve onaylatma yükümünün sadece cezaî sorumluluk boyutunun bulunmadığını; 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 222'nci maddesinin dördüncü fıkrası gereği, açılış veya kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan defter kayıtlarının, ticarî davalarda, kooperatif aleyhine delil olacağını belirtmekte fayda vardır.

5. Özet Ve Sonuç

7099 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile yapılan değişiklikle birlikte kooperatifler defter tutma yükümlülüğü bakımından 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi kılınmışlardır.

TTK'na ve Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ'e göre kooperatifler yevmiye defteri, envanter defteri, defteri kebir, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri tutmak zorundadırlar.

Kooperatifin kuruluşu sırasında, defterlerin açılış onayları, kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret sicili müdürlüğüne yaptırılır.

Defterlerin, kooperatifin kuruluşunu izleyen yıllardaki açılış onayları ise sadece noterlere yaptırılır. Yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ile yönetim kurulu karar defterinin açılış onaylarının her hesap dönemi için yapılması zorunludur.

Pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri yeterli yaprakları bulunmak kaydıyla izleyen hesap dönemlerinde de açılış onayı yaptırılmaksızın kullanılabilir.

Kapanış onayı sadece yevmiye defteri ve yönetim kurulu karar defteri için sözkonusudur.

Elektronik ortamda tutulan defterler içinse açılış ve kapanış onayı aranmaz

Yönetim kurulu karar defteri, yevmiye defteri, envanter defteri ve defteri kebirin, yeterli yaprakları bulunması halinde, onay yenileme işlemine tabi tutulması da mümkündür.

Kooperatif tarafından tutulması zorunlu olan defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi yahut on yıl boyunca saklanmaması hallerinde, sorumlulara 300 günden az olmamak üzere adli para cezası verilir.

Defterlerin açılış ve kapanış onayının yaptırılmaması halinde ise, kooperatife **2018 yılı için 6.190 TL** idari para cezası uygulanır.

Ayrıca, açılış veya kapanış onayları bulunmayan ve içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan defter kayıtları, ticari davalarda, kooperatif aleyhine delil teşkil eder.

Dolayısıyla, kooperatiflerin, yasal defter tutma yükümlülüklerini **TTK**'ya uygun bir şekilde yerine getirmeleri ve açılış ile kapanış onaylarını yasal süreler içerisinde yaptıklarını menfaatlerine olacaktır.

Kaynakça

Altaş, Soner (2016). Şirketler ve Kooperatifler Tarafından Saklanması Zorunlu Olan Defter ve Belgeler. Yaklaşım Dergisi, S.288, s.240-243.

T.C. Yasalar (14.02.2011) 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Ankara: Resmi Gazete (27846 sayılı)

T.C. Yasalar (10.05.1969) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, Ankara: Resmi Gazete (13195 sayılı)

T.C. Tebliğler (19.12.2012) Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ, Ankara: Resmi Gazete (28502 sayılı)

Yargıtay HGK'nun (07/02/1996) E.1995/956, K.1996/45 sayılı kararı.

Yargıtay 23.HD'nin (23/05/2017) E.2015/9522, K.2017/1556 sayılı kararı.

Yargıtay 23.HD'nin (08/06/2016) E.2015/1147, K.2016/3470 sayılı kararı.

Yargıtay 23.HD'nin (05/04/2016) E.2014/10937, K.2016/2136 sayılı kararı.

YARGI KARARLARI IŞIĞINDA KOOPERATİFLERDE HAK VE VECİBELERDE EŞİTLİK İLKESİ

*Mustafa YAVUZ**

1. Giriş

Kooperatifler, kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinim ve isteklerini gerçekleştirmek için aynı amacı güden kişilerle müştereken gerçekleştirilen ve demokratik kurallara ve gönüllülük esasına dayalı özerk kuruluşlardır.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununda¹ (KoopK) kooperatifler; **“tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar”** şeklinde tanımlanmıştır.

Kooperatifler açısından uluslararası alanda kabul edilmiş bir takım kooperatifçilik ilkeleri mevcuttur. Uluslararası Kooperatifler Birliği (**International Cooperative Alliance-ICA**) tarafından en son 1995 yılında güncellenen ilkelere biri de ortakların demokratik yönetimi ilkesidir.²

Bu ilke, ülkemiz mevzuatına yansıtılmış ve KoopK'nın **“Hak ve vecibelerde eşitlik”** başlıklı 23. maddesinde, **“Ortaklar bu kanunun kabul ettiği esaslar dahilinde hak ve vecibelerde eşittirler.”** hükmüne yer verilmiştir.

Kanunda böyle bir hükme yer verilmiş olması ortaklar arası eşitliğin, kooperatifler için ne kadar önemli ve vazgeçilmez olduğunu göstermektedir.

Emredici nitelikteki bu düzenleme ile kooperatif yönetim kurulu üyelerinin keyfi hareket etmeleri ve ortaklar arasında ayırım yapmaları önlenmek istenmiştir.

* Gümrük ve Ticaret Uzmanı

1) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

2) ICA tarafından kabul edilen kooperatifçilik ilkeleri; gönüllü ve açık ortaklık ilkesi, ortakların demokratik yönetimi ilkesi, ortağın ekonomik katılımı ilkesi, özerklik ve bağımsızlık ilkesi, eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi, kooperatiflerarası işbirliği ilkesi ve toplumsal sorumluluk ilkesi şeklinde sıralanabilir.

Ayrıca, kooperatif ortaklarının sahip olduğu, genel kurul toplantılarına katılma, seçme-seçilme, genel kurul kararları aleyhine iptal davası açma, bilgi edinme ve inceleme, denetçilerin dikkatini çekme, bilanço ve gelir-gider farkı hesaplarının örneğini alma, kooperatif ortaklığından çıkma, yaptığı ödemeleri geri isteme gibi bir takım haklar güvence altına alınmıştır.

Kooperatifler hukukunun temel ilkelerinden biri olan eşitlik ilkesi, ortakların kooperatife karşı sahip olduğu haklar yanında, ortakların kooperatife olan yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde de uygulanır.

Bu çerçevede, hak ve vecibelerde (**yükümlülüklerde-borçlarda**) eşitlik ilkesi gereğince kooperatif genel kurulu ve yönetim kurulunun, aynı durumda olan ortaklar arasında herhangi bir ayırım yapmaması gerekir.

Hiçbir yasal neden olmadan bu eşitliği bozan yöneticilerin ise hukuki ve cezai sorumluluğu gündeme gelir.³

Bunun yanında, ortaklıktan kaynaklanan borçlarını yerine getiren bir ortağın, eşit durumda bulunduğu diğer ortaklara tanınan haklardan kendisinin de yararlandırılmasını istemeye hakkının bulunduğu tabiidir.

Bu çalışmada, yargı kararları ışığında kooperatiflerde hak ve vecibelerde eşitlik ilkesi tüm yönleriyle ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

2. Eşitlik İlkesinin Türleri

Geçmişten günümüze kadar he dönemde ve her sahada, değişik şekillerde uygulama alanı bulan eşitlik ilkesi, doğal hukukun temelini oluşturan ve adalet kavramı içerisinde bulunan en temel unsurlardan biridir.⁴

Kooperatifler hukukunda eşitlik, genel bir ilke olarak kabul edilmiş ve bu noktada **KoopK**'nın 23. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir.

Anılan hüküm, kooperatif ortakları arasında fark gözetilerek eşitsizliğin ve haksızlığa yol açan uygulamaları önlemek bakımından büyük önemi haizdir.

Öte yandan, **KoopK**'da ortakların hak ve vecibelerde eşit olduğu belirtilmekle birlikte, söz konusu eşitliğin türlerine yer verilmemiştir.

Dolayısıyla, hükümden geçen "**eşitlik**" kavramının mahiyetinin açıklığa kavuşturulması gereklidir. Bilindiği üzere, eşitlik kavramının mutlak ve nispi şeklinde olmak üzere iki alt kategorisi vardır.

Hangi durumlarda mutlak ve ne zaman nisbi eşitliğin uygulanacağı Kanunda belirtilmemişse de, ortağa tanınan hak, bir yararlanma, elde etme, menfaat sağlama hakkı değil de koruyucu bir hak ise eşitlik mutlak olmalıdır.

Maddi yararın, bir katkıdan faydalanmanın, bir iktisabın, desteklemenin, dayanışmadan istifade etmenin söz konusu olduğu durumlarda nisbi eşitlik söz konusu olur.⁵

Bu kısa bilgilendirmeden sonra mutlak ve nisbi eşitlik türleri aşağıda açıklanmıştır.

3) Ali Parlar, *Hukuki ve Cezai Sorumluluk Açısından Kooperatifler Kanunu*, Bilge Yayınevi, Ankara 2004, s.190.

4) Niyazi Öktem, *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi*, İstanbul 1988, s.55.

5) Ünal Tekinalp, Reha Poroy, Ersin Çamoğlu, *Ortaklıklar Hukuku-II*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2017, s.643.

2.1 Mutlak Eşitlik

Mutlak eşitlikten; koşullar ve nedenler ne olursa olsun, bütün ortaklara aynı hakların tanınıp aynı borçların yüklenmesi anlaşılmalıdır.

Mutlak eşitlik, ortağın kooperatifle ilişkilerinin mahiyeti ve derecesine bakılmaksızın ve ortaklar arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın, tüm ortakların haklarından eşit şekilde yararlanmasını ve eşit olarak kooperatife karşı aynı yükümlülük altına girmesini öngörür. Bu eşitlik türünde, ortakların sahip oldukları ortaklık payları, kooperatife olan katkıları, kooperatifteki görevleri ve harcadıkları emek dikkate alınmaz.

Dolayısıyla, şartlar, sebepler, katkı ve özveriler eşit olmadığı halde her ortağa aynı haklar tanınır; borç ve yükümler yüklenir. Başka bir deyişle, eşit olmayanlara eşit hak verilir, borç ve yüküme tabi tutulur.

Örneğin; eğer, sermaye payları, kooperatif ile ilişki oranları, kooperatife katkıları ne olursa olsun her ortak bir oy hakkına sahipse, oy hakkında mutlak eşitlik ilkesi kabul edilmiş demektir. Bunun yanında, yine bilgi alma ve inceleme hakkı ve genel kurul kararları aleyhine iptal davası açılması gibi haklar da her ortak tarafından mutlak şekilde kullanılabilir.

O halde, ortaklık statüsünden doğan objektif haklara sahip olma ve bunların korunmasını isteme hakkı, mutlak eşitlik kapsamındaki haklardandır.

Mutlak eşitlikle ilgili kanun hükümleri emredici mahiyette olup, bunun aksine anasözleşmeye bir hüküm konulamaz.

Ayrıca, **KoopK**'nın 23. maddesinin, kanunun tümü nazara alınarak değerlendirilmesi ve kanun tarafından ihdas edilen bütün hak ve vecibelerde eşitlik olarak uygulanması gerekir.

2.1. Nisbi Eşitlik

Nispi eşitlik ise; şartları, katkıları eşit olmayanlara, farklı, fakat aynı ölçünün kullanılıp, sonucun eşit olarak elde edildiği durumlarda söz konusudur.

Bu eşitlikte, mutlak eşitlikten farklı olarak ortaklar, baştan itibaren haklardan eşit olarak yararlanmazlar ve yine eşit olarak yükümlülük altına girmezler; ortaklar, çeşitli nedenlerden doğan farklı durumları göz önüne alınarak değerlendirilir ve sonuçta eşit olacak biçimde bir ölçü uygulanır.

Maddi yararın, bir katkıdan faydalanmanın, bir iktisabın, desteklenmenin, dayanışmadan istifade etmenin mevcut olduğu durumlarda nisbi eşitlik söz konusu olur.⁶

Ortaklık payı, kooperatife yapılan katkı, harcanan emek, kooperatifte üstlenilen görev gibi çeşitli etkenler nisbi eşitlikte etkili olur.

Kooperatif ortaklığına bağlı olarak yararlanma ve maddi menfaat sağlamada ortağın eylemli katkısı ve özverisinin gözetilmesi nisbi eşitlik ilkesinin bir gereğidir.

Kooperatifin yaptırmakta olduğu iki tip konuttan 100 m²'ye sahip olacaklar için 1.000 TL aidat belirlenirken, 80 m²'ye sahip olacaklar için 800 TL aidat belirlenmesi, dolayısıyla ortaklardan bazılarının 1.000 TL, diğerlerinin ise 600 TL aidat ödemesi; keza, bir tüketim kooperatifinde ortaklara kooperatifle yaptıkları muamele oranında olumlu gelir-gider farkının (**risturn**) ödenmesi, nisbi eşitlik ilkesine tipik örneklerdir.⁷

6) Ünal Tekinalp, Reha Poroy, Ersin Çamoğlu, age, s.643.

7) Ahmet Kurtalan, Kooperatifler Kanunu ve Açıklaması, Seçkin Yayınları, Ankara 2007, s.211.

Diğer taraftan, yönetim kurulunun hak ve vecibelerde eşitlik ilkesinin dışına çıkmak istediği takdirde, bu hususu, genel kurul gündemine alarak, genel kurulun tartışmasına açıkça sunması gerekir veya genel kurulun yapılan uygulamayı açıkça ya da zımnen benimsemesi icap eder.

Bu nedenle, sabit ve peşin bedel ödemek suretiyle kooperatife ortak alınma ve akçalı konularda bazı ortaklara farklılık sağlama gibi nisbi eşitlik ilkesinin uygulanmasını gerektiren hallerde, konunun genel kurulda görüşülerek karara bağlanması zorunludur.

Genel kurulca açık yetki verilmedikçe ya da benimsenmedikçe, **KoopK**'nın 23. maddesine aykırı şekilde yönetim kurulunun diğer ortaklardan farklı statüde ortaklığa kabul kararı vermesine veya akçalı konularda bir ortağı farklı statüde konumlandırmasına geçerli hukuki sonuç bağlanamaz. ⁸

Son olarak ifade etmek gerekirse Yargıtay, eşitlik ilkesine aykırı olan kooperatif genel kurul kararlarını, butlanla malul olmayıp, iptali kabil kararlar olarak kabul etmektedir.⁹

3. Kooperatiflerde Eşitlik İlkesine Aykırı Olmayan Bazı Uygulamalar

Öğreti ve yargı kararları ışığında, hak ve vecibelerde eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmayan bazı kooperatifçilik uygulamalarına aşağıda yer verilmiştir.

Bu kapsamda;

- Kooperatif yönetim kurulu, arsa sahipleriyle yaptığı sözleşmede söz konusu kişilere kuraya girmeden konut tahsisi taahhüdünde bulunmuşsa, arsa sahipleri kooperatif ortağı olsalar dahi, bu taahhüt ve sözleşme geçerli olup, tarafları bağlayıcı niteliktedir.

Dolayısıyla, sözleşmede bu yönde bir hüküm varsa, arsa sahibi olan ortağa tercihli daire verilmesi gerekli ve zorunludur.

Zira arsa sahibi olan bu kimselere tercihli daire "**ortak**" sıfatıyla değil, "**arsa sahibi**" olmaları sıfatıyla verilmektedir.

Bunun yanında, kat karşılığı arsalarını kooperatife veren ve aynı zamanda ortak kaydedilen kimselerin ortaklık işlemleri, "**arsa sahibi**" sıfatıyla değil, "**ortak**" sıfatıyla devam edecek ve arsa karşılığında kendilerine ise verilecek konut/işyeri dışında, aynı zamanda ortak olmaları sebebiyle kooperatifte kalan konutlardan/işyerlerinden kendilerine düşeni alacaklardır.

Hal böyle olunca, arsa sahipleri de ortak olmaları sıfatı ile diğer ortaklar gibi genel gider, arsa payı, inşaat v.b. giderler için ödeme yapacaklardır.¹⁰

- Ortakların ödemiş olduğu aidat tutarına göre farklı farklı kura çekilmesi (**yüksek aidat ödeyenlerin büyük konutlar arasından, düşük aidat ödeyenlerin küçük konutlar arasından kura çekilmesi**) eşitlik kuralına aykırı değildir. Ayrıca, genel kurulun karar alması şartıyla, bazı ortaklara sabit fiyatla konut tahsis edilmesi de eşitlik kuralını bozmaz.¹¹

8) Yargıtay 23. H.D. 'nin 20.10.2015 tarihli ve E.2014/11116, K.2015/6704 sayılı; 03.02.2014 tarihli ve E.2014/201, K.2014/676 sayılı; 12.12.2011 tarihli ve E.2011/870, K.2011/2456 sayılı; Yargıtay 11. H.D. 'nin 13.03.2006 tarihli ve E.2005/2622, K.2006/2563 sayılı; 13.09.2004 tarihli ve E.2003/13758, K.2004/8140 sayılı; 27.05.2002 tarihli ve E.1919, K.5268 sayılı; 25.03.2002 tarihli ve E.10445, K.2622 sayılı; 14.01.2002 tarihli ve E.7849, K.54 sayılı kararları.

9) Yargıtay 11. H.D. 'nin 13.03.2006 tarihli ve E.2005/2622, K.2006/2563 sayılı; 05.12.2005 tarihli ve E.2004/13958, K.2005/11905 sayılı; 07.11.1995 tarihli ve E.5828, K.8376 sayılı; 23.06.1994 tarihli ve E.873, K.5416 sayılı kararları.

10) Ahmet Kurtalan, age, s.230; Yargıtay 11. H.D. 'nin 20.02.2001 tarihli ve E.111, K.1462 sayılı; 20.04.2000 tarihli ve E.1999/7888, K.2000/3269 sayılı kararları.

11) Cafer Tayyar Çöklü, Uygulamada Yapı Kooperatifleri, Omas Ofset, İstanbul 2001, s.163.

Yine değişik meslek gruplarını (**oto tamircileri, marangozlar gibi**) içeren küçük sanayi sitesi yapı kooperatiflerinde, eşitliğe uygun olarak aynı meslek grupları için aynı grupta kura çekilmesi eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmez.¹²

- Kooperatife yeni giren bir ortağın, genel kurul tarafından alınan karara istinaden, para değerinin kaybı göz önüne alınarak önceki ortakların ödediği tutara göre hesap edilecek fark ücreti ödemesi, KoopK'nın 23. maddesindeki eşitlik ilkesine aykırı değildir.¹³

- Kooperatifin inşaat işlerinin tamamlanmasında olağanüstü katkıları olan emanet komisyonu üyeleriyle kooperatif yönetim kurulu üyelerine, bu katkıları karşılığında kura dışı kalarak tercihli daire verilmesi hak ve nesafete uygundur.¹⁴

Ancak, genel kurul kararı dahi olsa, yönetim kurulu üyelerine bedelsiz olarak işyeri/konut tahsis edilmesi, eşitlik ilkesine aykırıdır.

4. Eşitlik İlkesinin Uygulanması Gereken Bazı Haller

Yargı kararları bağlamında, hak ve vecibelerde eşitlik ilkesine aykırılık oluşturan bazı uygulamalara aşağıda değinilmiştir.

Bu çerçevede;

- Eşitlik, ortaklığın kendi statüsü içerisindeki emsal ortaklar esas alınarak sağlanmalıdır. Kooperatifler hukukunda esas itibariyle mutlak değil, nispi eşitlik ilkesi geçerlidir. Eşitlik ilkesi gereği emsal ortakların ödemeleri nazara alınarak aynı nitelikte bağımsız bölüm tesliminin yapılması gerekir. Ortağa teslim edilen konutta emsallerine göre eksiklik varsa bunun giderim bedelini ortak kooperatiftan isteyebilir.¹⁵

- KoopK'nın 23. maddesine göre ortaklar, hak ve vecibelerde eşittirler. Örnek anasözleşmenin 62. maddesine göre, imal edilen konutlar, ortakların katılımı ile noter önünde çekilecek kur'a ile dağıtılır. Yine, davacı kooperatifin ortak sayısı ile imal ettiği konut sayısı arasında fark olduğu da dosya kapsamı ile sabittir.

Bu durumda, mahkemece, dava tarihi itibariyle davacı kooperatifin imal ettiği konutlara ilişkin kur'a çekilmediği, üretilen konut ile ortak sayısı arasında fark bulunduğu, eşitlik kuralı çerçevesinde kur'a ile kooperatif ortağına konut tahsis edilmedikçe, ortağın ya da ortağın hakkına dayalı olarak üçüncü kişilerin konuta yerleşip kullanamayacağı nazara alınarak, taraflar arasında doğan muarazanın, davalının davaya konu konuta ilişkin müdahalesinin tahliye edilmesi suretiyle önlenmesine, kur'a işlemi yapılmadan, kooperatifin bekçisinden temin edilen anahtarla konuta yerleşilmesinin iyiniyetli olmadığından ecrimisil tazminatının işgal tarihinden itibaren kabulüne karar verilmesi gerekir.¹⁶

- KoopK'nın 23. maddesi uyarınca kooperatifin, ortaklar arasında eşitliği bozacak uygulamalardan kaçınması, tüm ortaklara aynı koşullarda konut teslim etmesi yasal bir yükümlülüktür.

Eşitlik ilkesi gereği tüm ortaklara konut tesliminin aynı tarihte ve emsal ortakların ödemeleri nazara

12) Yargıtay 11. H.D.'nin 02.03.1998 tarihli ve E.10339, K.1240 sayılı kararı.

13) Yargıtay 11. H.D.'nin 07.11.1996 tarihli ve E.7050, K.7701 sayılı kararı.

14) Yargıtay 11. H.D.'nin 13.03.2006 tarihli ve E.2005/2622, K.2006/2563 sayılı; 27.05.2002 tarihli ve E.1919, K.5268 sayılı; 20.04.2000 tarihli ve E.1999/7888, K.2000/3269 sayılı; 03.03.1981 tarihli ve E.287, K.910 sayılı kararları.

15) Yargıtay 23. H.D.'nin 04.01.2017 tarihli ve E.2016/4791, K.2017/44 sayılı kararı.

16) Yargıtay 23. H.D.'nin 10.05.2016 tarihli ve E.2015/5058, K.2016/3011 sayılı; 05.05.2016 tarihli ve E.2016/2787, K.2016/2912 sayılı; 19.04.2016 tarihli ve E.2015/4767, K.2016/2449 sayılı; 12.04.2016 tarihli ve E.2015/4762, K.2016/2314 sayılı kararları.

alınarak aynı nitelikte yapılması gerekir. Konutların tamamlanmamış olması halinde, davacının da beklemesi ve bu duruma katlanması gerekir. Diğer ortakların konutları tamamlanıp teslim edilmiş ise, davacının da dairesinin bitirilip teslimini istemek hakkıdır. Kooperatifin diğer ortaklardan davacı ile aynı konumda olup, kooperatife borcu olduğu halde dairesini teslim alıp yararlanmaya ve kira geliri elde etmeye ya da kendisi oturarak kira giderinden kurtulmaya başlayan ortakların varlığının tespiti halinde, eşitlik ilkesi uyarınca davacının da aynı süre zarfında kira bedeli talep hakkı doğacağı kabulü gerekir.¹⁷

- Davacı ortaklar halen tüzel kişiliği devam eden kooperatifin ortağı olmaları nedeniyle ve henüz tasfiye sürecine girilerek bağımsız bölümler üzerinde ferdileştirme işlemi yapılmadığından kooperatifin tüm malvarlığı üzerinde KoopK'nın 23. maddesi uyarınca eşit hak sahibidirler. Bu durumda, davacıların ortaklar arası eşitlik ilkesi gereği alımına katkıda buldukları parsellerde oluşan değer artışından yararlanma hakları bulunmaktadır.¹⁸

- KoopK'nın 23. maddesi doğrultusunda kooperatifler, istifa eden ortaklar bakımından da eşit davranma yükümü altındadır.¹⁹

Yukarıda sayılanlardan ayrı olarak, parasal yükümlülüğünü yerine getirmeyen bir ortağa ihtarname gönderilirken aynı durumdaki diğer ortağa gönderilmemesi, aynı şartlar içinde bulunan bir ortak hakkında çıkarılma işlemi yapılırken diğerine yapılmaması, bir ortağın ortaklıktan çıkarılmasına ilişkin itirazı genel kurulca kabul edilirken aynı konumdaki diğerinin itirazının kabul edilmemesi, ödemelerini geciktiren ortakların bir kısmına gecikme cezası uygulanırken diğerlerine uygulanmaması, aynı tarihte kooperatife kayıt olan ortakların bir kısmından fark alınırken bir kısmından alınmaması,²⁰ şerefiye bedelinin tespitinin bütün ortaklar yönünden aynı hükümlere tabi tutulmadan hesaplanması,²¹ amacına ulaşmış bir kooperatifin yeni ortaklar olarak faaliyetine devam etmesi,²² ferdi mülkiyete geçişte tapu ve benzeri giderler için aynı konut tipine sahip ortaklardan farklı miktarlarda para talep edilmesi²³ gibi haller de eşitlik ilkesine aykırı davranışa örnek olarak verilebilir.

5. Sonuç

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 23. maddesinde, kooperatif ortaklarının kanunda belirtilen esaslar dâhilinde hak ve vecibelerde (**yükümlülüklerde**) eşit olduğu belirtilmiştir. Söz konusu hüküm, kooperatif ortaklarına karşı keyfi uygulamaların ve eşitsizliğin önlenmesini amaçlamaktadır. Öğretide ve yargı kararlarında eşitlik, mutlak ve nisbi eşitlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Mutlak eşitlik, koşullar ve nedenler ne olursa olsun, bütün ortaklara aynı hakların tanınması veya aynı borçların yüklenmesi; nisbi eşitlik ise, ortakların çeşitli nedenlerden doğan farklı durumlarının göz önüne alınarak değerlendirilmesi ve sonuçta eşit olacak şekilde bir ölçünün uygulanmasıdır. Mutlak eşitliğe örnek olarak genel kurulda her ortağın bir oya sahip olması, nisbi eşitliğe ise gelir-gider farkının belli kıstaslara göre bölüşülmesi verilebilir. Nisbi eşitlik ilkesinin uygulanmasını gerektiren hallerde, konunun kooperatif genel kurulunda görüşülerek karara bağlanması gerekir. Eşitlik ilkesine aykırı olan kooperatif genel kurul kararları ise iptal davasına konu olabilir.

17) Yargıtay 23. H.D.'nin 14.03.2016 tarihli ve E.2015/5324, K.2016/1600 sayılı; 28.10.2015 tarihli ve E.2014/11039, K.2015/6944 sayılı; 20.10.2015 tarihli ve E.2014/11116, K.2015/6704 sayılı; 28.09.2015 tarihli ve E.6469, K.6022 sayılı; 21.11.2013 tarihli ve E.5564, K.7302 sayılı; 15.01.2013 tarihli ve E.2012/5496, K.2013/73 sayılı kararları.

18) Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 12.03.2014 tarihli ve E.2013/423, K.2014/287 sayılı kararı.

19) Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 30.10.2013 tarihli ve E.2013/23-226, K.2013/1506 sayılı kararı.

20) Ahmet Kurtalan, age, s.211-212.

21) Yargıtay 11. H.D.'nin 20.02.2001 tarihli ve E.111, K.1462 sayılı kararı.

22) Yargıtay 11. H.D.'nin 22.01.1979 tarihli ve E.345, K.171 sayılı kararı.

23) Yargıtay 11. H.D.'nin 19.03.1984 tarihli ve E.1490, K.1573 sayılı kararı.

KURUMSAL YÖNETİCİNİN AVANTAJI : YÖNETİŞİM

*Enver AYDOĞAN**
*Sera UYANIK***

Giriş

Sosyal bilim literatüründe oldukça yeni bir terim olan yönetim (**governance**), hükümet etme anlamındaki yönetim (**government**) kavramından farklı bir anlam ve bağlamda kullanılmaktadır.

Hükümet etme anlamındaki yönetim kavramı, hiyerarşik nitelikteki bürokratik yapıya dayalı yönetim anlayışını ortaya çıkarırken; yönetim kavramı, yönetim sürecinde rol oynayan aktörler ve örgütler arasındaki etkileşimi, formel ya da resmi sıfatı bulunmayan kişi, grup ve kuruluşların katılımını, hiyerarşik bürokratik yapı yanında, hükümet dışı aktörlerin de etkin bir şekilde yönetim faaliyetinde yer almasını ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

1. Yönetişim

Yönetişim kavramı, yönetim (**government**) kavramından farklı olarak, hiyerarşik ilişki yerine heterarşik ilişki vurgulanmaktadır.

Bu çerçevede heterarşi; karşılıklı ilişki ve bağımlılık halindeki aktivitelerin eşgüdümünü ve kendi kendine organize olma etkinliklerini ifade etmektedir.

Bu niteliği ile heterarşi, kendi kendini organize eden kişiler arası ağları, örgütler arası eşgüdümü, merkezsiz, çerçeve bağımlı sistemler arası döngüyü içermektedir.

Bu anlamda heterarşi, kişiler arası (inter-personal), örgütler arası (**inter-organizational**) ve sistemler arası (**inter-systemic**) olmak üzere üç farklı düzeyde ortaya çıkan heterarşiyi ifade etmektedir.

Özetle denebilir ki; devlet, doğrudan doğruya yönetme pozisyonundaki egemen aktör niteliğine sahip olmaksızın, karşılıklı bağımlılık konumunda bulunan aktörler arası etkileşimlerin çoğalması

*Prof. Dr. Gazi Ün. İİBF İşletme Böl. (aydogan@gazi.edu.tr)

**Yüksek Lisans Öğrencisi

yoluyla, gerek hükümet çerçevesinden, gerekse toplumsal tabandan gelen örgütler arası ilişki ağlarının bir koleksiyonu ya da toplamı olmaya başlamaktadır.

2. Yönetişimin Tarihsel Gelişimi

Son yıllarda, yeni bir terim olarak yönetim, ilk kez Kuzey Avrupa'da, ardından bütün dünyada kullanılmaya başlandı.

Bu terim İngilizce bir sözcük olan “**governance**” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

İlk bakışta pek fazla tanınmıyor gibi görünse bile, anlamı ve kapsamı fazlaca belirgin olmayan ya da muğlak bir terim olarak çok geniş bir kullanıma ulaşmıştır.

Özellikle XVII. Yüzyılda kullanılan ve Fransızca bir terim olan “**gouvernance**” kelimesinin karşılığı olan terim, hükümeti sivil toplumla uzlaştırmaya ya da kombine etmeye çalışan bir yaklaşımı ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Adı geçen sözcük İngilizceye “**governance**” olarak tercüme edilip değişik çevrelerde yayılmıştır.

Terimin olgunlaşması ise İngiltere'de olmuştur.

Ülkede ilk olarak yönetim, İngiliz modelinde klâsik Westminster modeline meydan okuma şeklinde doğmuştur.

Bu modelde, parlamento üstünlüğü, güçlü kabine hükümeti sistemi ve seçimler aracılığıyla sağlanan sorumluluk sistemi söz konusudur.

Hakim unsur bakanlık sorumluluğu çerçevesinde üniter devletin yönetilmesidir.

Yönetişim ise klâsik bu yapılanmaya karşı çıkmakta ve mevcut sorunları bu yapının olumsuzluklarına bağlamaktadır.

Günümüzde ise terimin, 1980'li yıllarda Latin Amerika'da belirginleşen demokratikleşme dalgasıyla ve bu dalganın 1990'lardan itibaren Afrika'da yayılmasıyla, dünya genelinde gelişiminin arttığı görülmektedir. Bu dönemde neoliberal kuramcılar, daha inşacı ve politik bir yaklaşım benimseyerek yönetim modeli ve kavramı üzerinde odaklaşmaya başlamışlardır.

Bu süreçte Dünya Bankası da Afrika ülkeleri için kullandığı yönetim kavramı ile, bu ülkelerin kalkınmasını ve yönetimini, devleti ya da kamu yönetimini aşan bir fenomen olarak görmüştür.

3. Yönetişimin Kapsamı Ve Sınırları

Yönetişim, başta devlet olmak üzere, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını kapsamaktadır. Bunlardan devlet; siyasi kuruluşlarla kamu sektörü kuruluşlarını içermekte ve bu süreçte kendi vatandaşlarına nasıl daha etkin şekilde hizmet verebileceği üzerinde odaklaşmaktadır.

Hukukun üstünlüğünü koruyarak, sosyo-ekonomik şartları düzenleyerek, sosyal ve fiziki altyapıları geliştirerek ve sosyal güvenlik ağları sağlayarak, kalkınma için çerçeve oluşturmakta ve eşitliğin, barışın, adaletin temelini kurmaktadır.

İkinci aktör olarak özel sektör; çeşitli sektörlerdeki özel işletmeleri kapsamaktadır. Bu kuruluşlar istihdam ve gelir kaynağı oluşturarak, üretimi, ticareti ve insan kaynaklarını geliştirerek ve hizmet sağlama ve kurumsal standartlar aracılığıyla ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi sağlamaktadırlar.

Yönetişimin kapsamında yer alan üçüncü aktör olarak kâr amacı gütmeyen üçüncü sektör kuruluşları ise; birey ile devlet arasında yer alarak toplulukları organize etmek, eğitmek, toplum içindeki grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımını sağlamak, siyasi ve sosyal etkileşimi

kolaylaştırmak, dayanışmayı artırmak ve kültürleri beslemek yoluyla özgürlük, eşitlik ve sorumluluk temellerini oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Bu bağlamda yönetim kendi kendini yöneten ağları yansıtan bir olgu olarak şu unsurları kapsamaktadır:

- 1) Yönetişim yönetimden daha geniş kapsamlı bir kavram olarak devlet dışı aktörleri de kapsamakta ve devletin sınırlarını özel sektörün, kamu sektörünün ve gönüllü kuruluşların sınırlarına çekmektedir.
- 2) Yönetişim, ortak amaçları paylaşan ve kaynaklarının mübadelesi ihtiyacını duyan aynı grubun üyeleri arasındaki ilişkilerin ve yaşanan etkileşim sürecinin sürdürülmesini öngörmektedir. Bu süreçte ilişkiler, etkileşimler oyunun kurallarına göre güven esasına dayalı olarak sürdürülmektedir.
- 3) Yönetişimin kapsamında egemen bir otorite bulunmamaktadır. Ağlar önemli oranda devletten özerk, kendi kendilerini yöneten ve devlete karşı sorumlulukları olmayan bir konumdadırlar.
- 4) Ağları yöneten yapılar piyasaya ve bürokrasinin hiyerarşik yapılanmasına bir alternatif sunmaktadırlar

4. Yönetişimin İlkeleri

Günümüzde artık yaygın bir şekilde yönetim, ülkelerin kaynaklarının ekonomik ve toplumsal gelişme için nasıl kullanılacağını belirleyen gelenekler ve kurumsal yapılar olarak görülmeye başlanmıştır.

Kararların nasıl alındığı, gücün nasıl kullanıldığı ve ülke insanlarının bu süreçte nasıl katıldığı konusundaki uygulamalar ise yönetişimin kalitesini belirlemektedir.

Bu süreçte yönetişimin amacı, hem toplumsal sorunlarla hem de çağdaş toplumların karmaşıklığını, dinamikliğini ve çeşitliliğini yaratan olgularla baş edebilmek olmaktadır.

Karmaşıklık, toplumsal dinamikler ve çeşitlilik, yeni oluşan toplumsal alt sistemler nedeniyle devletlerin içsel egemenliğinin azalmasına yol açabilmektedir.

Bundan dolayı çağdaş yönetimin amacının, öncelikle toplumsal aktörleri harekete geçirmek ve onları eşgüdümlemek olması gerektiği söylenmektedir.

Yönetişim, toplumsal çıkarları dengelemekte ve toplumsal aktörlerin ve dizgelerin kendilerine çekidüzen vermelerini sağlayacak biçimde olanakları ve sınırlılıkları ortaya çıkarmaktadır.

Bu çerçevede yönetişimin; katılım, sorumluluk, tutarlılık, adillik, şeffaflık, etkinlik, hesap verebilirlik, hukuk devleti gibi unsurları bünyesinde barındırdığını söylenebilmektedir.

Katılımcılık : Karar alma süreçlerinin hazırlıktan uygulamaya ve oradan da izlemeye kadar olan aşamalarında bireyden başlayarak sivil toplumun ve halkın etkin biçimde sürece dahil olmasını ifade eder.

Sorumluluk : Bir kurumun üyelerinin bağlılığını sağlama bakımından en az katılım kadar önemli olan bir başka konu ise uygun sorumluluk şekillerinin tespit edilmesidir.

Kurumlar kendileriyle veya diğer aktörlerle ilgili olarak, bunlar devlet, bölgeler veya bireyler olabilir, karar alırlar

Tutarlılık : Verilen kararların gerek birbirleriyle, gerekse zaman içerisinde uyumlu olması, devletin yapacağı düzenlemelerin öngörülebilir olmasını ve vatandaşların güven duyacakları bir ortamda ileriye yönelik gelişim yatırımlarının gerçekleştirilmesini sağlar.

Hesap Verebilirlik : Yetkililerin, kaynakların nasıl kullanıldığı, bütçelendiği ve raporlandığı konularında sorumlu olması ve gerektiğinde hesap verebilmesidir. Kurumların ve usullerin tüm vatandaşlara hizmet etme gayreti içinde olması gerekmektedir

Adillik : Yöneticilerin aldığı kararlarda toplumun herhangi bir kesimini kayıracı uygulamalar yapmaması, herkesin eşit uygulamalara tabi olmasıdır.

Şeffaflık : Yetkililerin karar alma süreçlerini ve kararlarını diğer paydaşlara açık ve paylaşılar olarak gerçekleştirmesidir. Yönetimde şeffaflık serbest bilgi akışının sağlanması ile mümkün olabilmektedir.

Etkinlik : Yönetimin aldığı kararların herkese eşit ve eş zamanlı uygulanması ve elde edilmesi beklenen sonuçlar ile gerek kullanılacak kaynaklar, gerekse olumsuz etkilenebilecek kesimlere olan etkileri arasında makul bir ilişki olması anlamına gelir.

Hukuka Bağlılık : Yönetimin hukuk kuralları içinde kalarak, objektif bilgiye dayalı karar vermesi ve kararların hukuk yoluyla denetlenmesini ifade eder.

Sonuç

Yönetişim özünde, kendi kendini yöneten ağlar olarak yönetilebilirliğe meydan okumayı içermektedir.

Çünkü otonomluğu ve merkezin rehberliğini reddetmektedir. Yönetişim perspektifinde yönetmek interaktif bir süreç olarak görülmektedir.

Çünkü ne kamu sektöründe ne de özel sektörde tek başına hiçbir aktör sorunların çözümünde yeterli kaynak kapasitesine ve bilgiye tek başına sahip değildir. Dolayısıyla yönetişimi eleştirirken, yaklaşımda yöneten, yönetilen ve üçüncü sektör üçlüsünün asıl aktörler olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Günümüzde yönetişim-vatandaş ilişkisinde iki farklı sorun ortaya çıkmaktadır. Birincisi seçilmiş siyasal liderlerin kamu yönetimi üzerinde sınırlı denetim yetkisine sahip olmalarının gerekliliğidir. Bu sağlanmadığı takdirde, onları, kamu hizmetleri ile ilgili karar ve faaliyetlerden sorumlu tutmak mümkün olmamaktadır.

İkinci olarak sorumluluk ilişkisinde, sorumluluğun sadece sorumluluğu alan ve verenler için söz konusu olmasının, çeşitli sorunlara yol açacağıdır.

Çünkü hizmetler tüm herkes için sunulmaktadır. Yönetişim yaklaşımından söz konusu bu sorunları çözmesi beklenmektedir.

TÜRKİYE YEREL YÖNETİMLERİNDE KADINLARIN TEMSİLİ

Meryem YILMAZ *

1. Türkiye’de Kadının Siyasal Temsilinin Tarihsel Gelişimi

1.1. Osmanlı Devletinde Kadının Siyasal Temsili

Tanzimat Dönemi, kadın haklarının geliştirilmesi konusunda köklü adımların atıldığı dönem olarak nitelenebilir.

Özellikle II. Meşrutiyet sonrasında **“kadının yeri özel alandır”** anlayışının kırılmaya başlanmıştır. Kadınlar bu dönemde Anayasa’nın daha demokratik bir şekle sokulması çalışmalarına ilgi göstermişler, siyasi hayattaki nüfuzlarını arttırma yönünde girişimlerde bulunmuşlardır.

Kadınların bu girişimlerinin Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı gibi dönemlerden geçen ülkede ikinci plana atıldığı görülmüştür.

Öte yandan 1923 yılında gerçekleşen rejim değişikliği ve tek partili dönem siyaseti kadınları, siyasi talepleri konusunda ümitlendirmiştir. Siyasette eşit temsil arayışları içerisinde 1923 yılında **“İntihâb-ı Mebusan Kanunu”** görüşmelerinde kadına seçme hakkının verilmesi konusu tartışılmış fakat netice alınamamıştır.

16 Haziran 1923 tarihinde ise, Nezihe Muhittin (1889-1958) başkanlığında **“Kadınlar Halk Fırkası”** kurulmuştur. Partiye resmi izin verilmemesi nedeniyle, kadın hareketinin kadınların sosyal hayatta ve siyasetteki haklarını genişletmeye yönelik bu çabası da sonuçsuz kalmıştır (Aydemir&Aydemir, 2011: 9-10).

II. Meşrutiyetten sonra kadınlar gerek aile yaşamında, gerekse toplumsal yaşamdaki ilişkiler ağında, dahası çalışma, hatta siyaset alanında yeni bir düzenlemeye gitmenin gereğini vurgulamışlardır.

*Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Bölümü, ylmz.meryem@gmail.com

Toplumsal yaşamın tüm yönleriyle ilişkili olacak kadın inkılabının gerçekleşmesini istemişlerdir. Bilgilendirme, bilinçlendirme, talepleri ifade etme, imaj değiştirme, harekete geçirme, yol gösterme olarak yararlandıkları çok sayıda dernek ve dergiyi kadın inkılabının gerçekleşmesini sağlayacak başlıca araçlar olarak kullanmışlardır (**Gökçimen, 2008: 9**).

1.2. Cumhuriyet Döneminde Kadının Siyasal Temsili

Kurtuluş savaşında erkeğin yanında cephede yer alarak toplumsal hayatta var olduğunu fiilen ispatlayan kadınlarımız için Atatürk, siyasi hayatta hak ettiği yere gelebilmeleri için birçok reform gerçekleştirmiştir. Zaten Türk kadını da siyasal hakkını elde etmek amacıyla 1923 yılında Kadınlar Halk Fırkasını kurmuştur. Partinin amacı kadının sosyal, ekonomik, siyasi haklarının sağlanmasıydı. Nezihe Muhittin'in başkanlığını yaptığı bu partinin dışında 1924 yılında "**Türk Kadınlar Birliği**" adı altında, kadınları sosyal ve siyasal haklara sahip bir konuma getirmek amacıyla bir dernek kurulur. Türk Kadınlar Birliği daha sonra 1935 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile derneğin amacına ulaştığını söyleyip kendi kendini feshetmiştir. Türk kadınlarına siyasî haklar tanınması konusu ilk defa 1923 yılında TBMM'de Milletvekili Seçimi Kanunu görüşülürken söz edilmiştir. Kanun tasarısına göre, her yirmi bin "**erkek nüfusa**" bir milletvekili seçilecektir. İşte bu nüfusa kadınlar da dâhil edilsin mi, edilmesin mi tartışması yapılmıştı. 1924 anayasası hazırlanırken kadına seçme ve seçilme hakkı verilmeyeceği tartışmaya neden oldu. Meclis de 18 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçimlerine katılabileceği cümlesi tepkilere yol açmıştı. Celal Nuri Bey bu yasaya göre her Türk deyiminden sadece erkeklerin anlaşılması gerektiğini söylemesi üzerine Recep Bey "**Kadınlar Türk değil mi beyefendi?**" sorusunu sorar, Celal Nuri Bey: "**Türk'tür**". Yanıtını verince Recep Bey: "**Mademki Türk dediniz, maddenin şumulü içinde Türk kadını da vardır**" demiştir (**Konan, 2011: 166**).

3 Nisan 1930'da kabul edilen Belediye Kanunu ise kadınlara seçme hakkının verilmesi konusunda ilk adımı teşkil etmiştir. Bu kanuna göre kadınlar ilk kez belediye seçimlerinde oy kullanma ve belediye meclislerine seçilme hakkını elde ettiler. 26 Ekim 1933'te ise 1924 tarihli Köy Kanunu'nun 20. ve 25. Maddelerinde yapılan değişiklik, kadınların muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkını kazanması ile sonuçlanmıştır. Kadınlar 5 Aralık 1934'te dönemin Başbakanı İsmet İnönü ve 191 arkadaşının; 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 10. ve 11. maddelerinin değiştirilmesine ilişkin kanun teklifinin kabul edilmesiyle milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazanmışlardır (**Aydemir&Aydemir, 2011: 10-11**).

2. Türkiye'de Kadınların Yerel Yönetimlerdeki Yeri Ve Temsili

Türk siyasal yaşamında kadınların erkeklerle eşit olarak yerel yönetim birimlerine katılması ile ilgili yasal değişiklikler, 3 Nisan 1930 tarihinde çıkarılan belediye seçimlerine katılmaya ilişkin yasa ve 26 Ekim 1933 muhtarlık seçimine ilişkin yasadır.

Yerel yönetimler, dünyada kadınların daha ilgili oldukları ve daha etkin katıldıkları siyasal düzeyler olarak bilinmektedir. Gerek kendi ilgi alanları, gerek ulaşılabilirlikleri, gerekse de seçmenle ilişkileri nedeniyle yerel yönetimler kadınlar için daha uygun koşullar içerdiği düşünülmektedir. Genel ve yerel seçimlerde gerçekleşen seçimler arasında genelde bir paralellik ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de yerel seçimlere ilişkin verilerin incelenmesiyle yapılan saptamada, yerel yönetimlere katılma oranının düştüğü görülmüştür.

Bu durum, yerel seçimlerde seçmenin önüne getirilen siyasal iktidar sorununun, genel seçimlerden daha az kapsamlı olmasının seçimlere katılma eğilimini olumsuz yönde etkilediği şeklinde ifade edilebilir (**Dinç, 2002: 73**).

Yerel yönetimler demokrasinin gelişmesinde, ayrıca kadınların karar alma mekanizmalarına katılımında anahtar bir role sahiptir. Kadınlar, yerel düzeyde alınan kararların toplumsal cinsiyete

daha fazla duyarlı olmasını sağlamak için kararları etkileyebilir. Yerel yönetimler bazında mevcut durum aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Yerel Yönetimlerde Kadın Oranı (1999, 2004, 2009, 2014)¹

	Toplam	Kadın Sayısı	Kadın Oranı
1999 Seçimleri			
Belediye Başkanı	3.215	18	0,6
Belediye Meclisi Üyesi	34.084	541	1,6
İl Genel Meclis Üyesi	3.122	44	1,4
2004 Seçimleri			
Belediye Başkanı	3.225	18	0,6
Belediye Meclisi Üyesi	34.477	817	2,4
İl Genel Meclis Üyesi	3.208	57	1,8
2009 Seçimleri			
Belediye Başkanı	2.948	26	0,9
Belediye Meclisi Üyesi	31.790	1.340	4,2
İl Genel Meclis Üyesi	3.379	110	3,3
Köy Muhtarı	34.275	65	0,2
Köy İhtiyar Heyeti	138.177	329	0,2
Mahalle Muhtarı	18.607	429	2,3
Mahalle İhtiyar Heyeti	72.583	1.409	1,9
2014 Seçimleri			
Belediye Başkanı	1.396	40	2,9
Belediye Meclisi Üyesi	20.498	2.198	10,7
İl Genel Meclis Üyesi	1.251	60	4,8
Köy Muhtarı	18.143	58	0,3
Köy İhtiyar Heyeti	80.696	1.007	1,2
Mahalle Muhtarı	31.635	622	2,0
Mahalle İhtiyar Heyeti	137.781	3.419	2,5

Kaynak: TÜİK

Bu çerçevede yıllar içinde yerel düzeyde kadınların temsilinde artış yaşanmış olsa da hâlihazır da siyasal yaşama katılımında ilk adım olarak değerlendirilebilecek yerel yönetimler açısından kadınların temsili kısıtlı düzeydedir.

Mevcut yerel yönetimlerde 30 büyükşehir belediye başkanının 3'ü, 1.396 belediye başkanının 40'ı kadındır. 20.498 Belediye Meclis Üyesinin ise 2.198'i (%10,7) kadındır.

1) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 Erişim Tarihi: 24.06.2018.

İl Genel Meclisi üye sayısına bakıldığında da durum çok farklı görünmemektedir.

Toplam 1.251 İl Genel Meclis üyesinin sadece 60' ı (%4,8) kadındır.

Yukarıda yerel seçimlerinde seçilen belediye başkanı, il genel meclisi, belediye meclisi üyesi ve köy muhtarı kadınların sayısı toplam içerisindeki oranları vahim durumu gözler önüne sermektedir. Türkiye, yerel yönetime kadınların katılımı konusunda dünya ülkelerine göre ters bir seyir izlemektedir.

Dünyada birçok ülkede, kadınların yerel siyasete katılım oranlarının ulusal parlamentodaki temsil oranlarından fazla olduğu bilinmektedir.

Ancak, Türkiye'de yerel siyasete katılımın parlamentodaki temsil düzeyinden bile daha az olduğu görülmektedir.

Türkiye'de tersi bir durumun gözlenme nedenlerinden bir tanesi, merkezîyetçi yapının halen güçlü bir biçimde varlığını koruması ve yerel siyasetin hala ulusal siyasetin bir uzantısı olarak görülmesiyle ilgilidir.

Ayrıca, yerleşme birimi küçüldükçe, kadının geleneksel rolünün daha da ön plana çıktığı, erkek egemen zihniyetin daha çok etkisini gösterdiği; bunun da kadınların yerel siyasete katılımlarının önünde bir engel oluşturduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bunun yanı sıra, Türkiye'de yerel yönetimlerin karar organlarının erkeklerin egemenliğinde oluşu, yerel siyasette egemen grupların büyük ölçüde imar, arsa, kentsel altyapı vb. sorunlarla uğraşan ticaret, rant ve müteahhitlik çevrelerinin etkisinde oluşuyla yakından bağlantılıdır.

Bu özellik Türkiye'de yerel siyasetin kadınların gereksinimlerine yeterince duyarlı olmasını engellemektedir.

Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de yerel yönetimlerde kadınların temsiline ilişkin rakamlar sadece kadınların siyasal alandaki yokluğunu göstermez; yerel yönetimlerin kadınların ihtiyaçlarına duyarsızlıklarının nedenini de açıklar.

Oysa kadınların yerel yönetimde varlığı, yerel yönetimlerce sunulan hizmetleri ve uygulanan politikaları değiştirecek ve kadın sorunlarına duyarlı bir bakış açısı getirecektir.

Her ne kadar yerel siyasete katılan kadınların, aslında özel alan kapsamında tanımlanan ve bu nedenle çoğunlukla ikincil sırada yer aldığı düşünülen bakım, sağlık, eşitlik, eğitim gibi sorunlarla ilgilenmek üzere yerel siyasete katıldığı ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerini sürdürdüğü tartışılabilir, söz konusu sorun alanlarının özel olduğu kadar kamusal olduğuna da dikkat edilmesi gerekir.

Bunun yanı sıra, kadınların yerel siyasete katılımları ulusal düzeyde siyasal rollere hazırlanmalarında da öğretici ve güçlendirici olmaktadır.

Yerel siyasette deneyim kazanan kadının kendine olan güveni artmakta, ulusal düzeyde siyasete katılım konusunda daha istekli ve talepkâr olmaktadır (*Şahin, 2011: 24-26*).

3. Yerel Siyasete Kadınların Katılımını Sağlamaya Yönelik Çalışmalar

Kadın örgütlerinin kendi başına yürüttüğü sınırlı ölçekteki çabalar dışında yapılanlar, aslında kadın örgütleri ile uluslararası örgütlerin işbirliği içinde yürüttüğü projelerle, ilgili bakanlıkları ve kamu kurumlarını bu konuda harekete geçirmeye yönelik çabalardır.

Bu çalışmalar içinde dikkate değer üç farklı örneğe yakından bakılabilir.

3.1. Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı

Yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine toplumsal cinsiyet eşitliği prensibini yerleştirme ve bu sürece paralel olarak yerel yönetimler ile kadın örgütlerinin güçlendirilmesi ve aralarındaki işbirliği fırsatlarının artırılması amacıyla 2006 yılında başlatılmış bir programdır.

2010 yılında tamamlanan 1. aşamanın ardından, 2011 yılı Nisan ayında Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programının 2. aşaması başlatılmıştır.

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün ulusal ortağı ve temel paydaşı olduğu Kadın Dostu Kentler Programı, **UNFPA (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)** ve **UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)** tarafından yürütülmektedir. Kadın Dostu Kentler-2 Ortak Programı, İsveç Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (**SIDA**) tarafından finanse edilmektedir.

Projenin Genel Hedefi; Kadın **STK**'ları, taban örgütleri, ulusal ve yerel düzeydeki devlet kurumları ile yapılacak yerel çalışmalar neticesinde, yerel yönetim planlama süreçlerine cinsiyet eşitliğinin dâhil edilmesiyle, kadın dostu kentlerin oluşabileceği bir ortamın geliştirilmesidir.

Planlama süreçlerine cinsiyet eşitliği faaliyetlerinin dâhil edilmesi için yerel yönetimlerin kapasitelerinin artırılması; toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faaliyet gösteren kadın **STK**'larının kapasitesinin geliştirilmesi; yerel kadın **STK**'ları, taban örgütleri ve yerel yönetimler arasındaki ikili işbirliklerinin güçlendirilmesi.

Projenin ilk etabı, İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa ve Trabzon illeri ile başlamış, ikinci etapta proje Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin ve Samsun illerinin de katılımıyla genişletilmiştir.²

3.2. Yerel Gündem 21 (YG-21) Kadın Meclisleri

Bir diğer önemli çalışma ise, yerel sorunların yerel aktörler tarafından ve yerel kaynaklar kullanılarak çözümünü amaçlayan Yerel Gündem 21 (YG-21)'dir.

YG-21 girişimleri, 1992'de Rio Zirvesi'nin (**BM II. Çevre ve Kalkınma Konferansı**) ve 1996'da gerçekleşen Habitat-II toplantısının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. "**Yerel Gündem 21 Programı**" olarak bilinen süreç 1992'den sonra birçok Avrupa yerel yönetimince benimsenmiştir.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak **UNDP** YG-21'i Habitat-II'de uluslararası bir program olarak benimsemiş ve program, Türkiye'nin de içinde olduğu 85 ülkede uygulamaya konmuştur.

Bu proje **IULA-EMME (Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği)** koordinatörlüğünde başlayan Türkiye Yerel Gündem 21 Programı çerçevesinde kadınların yerel demokrasinin geliştirilmesi çabalarına katılmasını desteklemektedir. Bu amaçla, kadın meclisleri oluşumunun desteklenmesi projenin önemli bir parçası olmuştur.

YG-21 Programı kapsamında, kent ölçeğinde katılımı sağlayacak örgütlenmeler olarak birçok kentte kent konseyleri, kent kurultayları, kent meclislerinin yanı sıra kadın meclisleri, kadın komisyonları, kadın platformları ve kadın çalışma grupları da oluşturulmuştur. İlk önemli örnekleri Antalya'daki Kadın Meclisi girişimi ve Bursa'daki Bağımsız Kadın İnisiyatifi deneyimleri ile ortaya çıkmış olan YG-21 Kadın Meclislerinin, sürecin ağırlığını hissettirdiği her kentteki başarısının ardında kadın örgütlerinin etkin bir rol oynadığı belirtilmektedir.

2) <http://www.kadindostukentler.org/proje.php> sitesinde 24.06.2018 tarihinde erişilmiştir.

YG-21 Kadın Çalışmaları, Kadın Meclisleri, Kadın Komisyonları ve Kadın Çalışma Grupları gibi adlar altında eğitim ve kapasite geliştirme çalışmaları; mesleki eğitim, beceri kazandırma ve sosyal riskin azaltılması konularında projeler; şiddet konusunda sığınma evleri, danışma ve dayanışma merkezlerinin açılması ve kadınların yerel düzeyde karar alma mekanizmalarına katılımı alanlarında çalışmalar yapmaktadır. Ulusal düzeyde kendi aralarında bir koordinasyon ağı geliştirmişlerdir.

YG-21 Kadın Çalışmaları, Kadın Etkinlikleri Festivalleri ve Ulusal Kadın Zirveleri düzenlemektedir. En son yapılan Ürgüp Zirvesi sonunda kadınların siyasal temsilinin artırılması için önerilerin ve taleplerin yer aldığı bir bildirge yayımlanmıştır.

YG-21 Kadın Meclisleri kapsamında yürütülen kadın çalışmalarının sosyal yardım faaliyeti niteliğinden çıkıp kadın sorunlarını çözücü kapasitesinin artırılması; Kadın Meclisleri ile Belediye Meclislerinin kadın üyeleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi; YG-21 bünyesinde çalışan kadın örgütlerinin yerel düzeydeki sosyal politikaları oluşturmanın bir parçası haline gelmesi gerekli görülmektedir (*TÜSİAD-KAGİDER, 2008: 243-244*).

Kadın meclisleri, kadınların perspektif sahibi birer yurttaş ve kenttaş olduğu gerçeğinden hareketle, kadınların sorunlarını, farklı deneyim ve ihtiyaçlarını yerel yönetim sürecine taşımayı ve çözüm önerileri geliştirmeyi; bu sayede kentteki tüm kadınların yönetim sürecine ve siyasete katılımını sağlamayı hedeflemektedir.

Ayrıca, seçmenlik dışında yerel demokrasiye katılma ve yerelle bağlantı imkânı olmayan örgütsüz kadınları da sürece davet etmekte, onların da katılımını sağlamayı amaçlamaktadır (*Şahin, 2011: 40*).

3.3. Yarın İçin Bugünden” Kampanyası (KA-DER)

Kadınların seçim ve atama ile gelinen tüm karar alma konularında eşit temsil ve katılımlarını sağlamak üzere politikalar ve stratejiler geliştirmek, kadınları siyasete girmeleri için güçlendirmek ve teşvik etmek, 1997 yılında bir sivil toplum örgütü olarak kurulan **KA-DER**'in birincil hedefi olmuştur.

KA-DER Ankara şubesi, 2004 yılı Mart ayında kurulan Avrupa Kadın Lobisi Türkiye Ulusal Koordinasyonunun genel sekreterliğine getirilmiştir. 2004 yılı Ekim ayında da Avrupa Kadın Lobisine tam üye olmuştur.

Yerel Siyaset Çalışma Grubu (**YSÇG**) **KA-DER** Ankara bünyesinde, kadınların yerel karar alma süreçlerine katılımlarını ve temsililerini artırmak ve kadın dostu yerel siyaset oluşturmak amacıyla kurulmuştur.

Yerel Siyaset Çalışma Grubu, 2003-2009 yılları arasında “*Yarın İçin Bugünden*” kampanyasını hayata geçirmiştir. Kampanyanın amaçları;

- ⇒ Kadın örgütlerinin yerel siyasete katılım hedefi doğrultusunda harekete geçmelerini sağlamak,
- ⇒ Kadınların yerel yönetimlere aday olmalarını desteklemek ve teşvik etmek,
- ⇒ Siyasal partilerin ve hükümetin yerel yönetimlerle ilgili programlarını etkilemek,
- ⇒ Yerel yönetimlerin cinsiyet eşitliği konusundaki duyarlılık ve bilincini yükseltmek,
- ⇒ Yerel siyaseti cinsiyet eşitliği açısından geliştirecek perspektifler oluşturmak,
- ⇒ Yerel yönetimlerde kadın katılımını artırıcı rol modellerini artırmak,

- ⇒ Kadın seçmenlerin duyarlılığını artırmak, medyanın dikkatini konuya çekmek,
- ⇒ Somut hedefler doğrultusunda yerel eylemleri güçlendirmek,
- ⇒ Kadın örgütleri ile belediyeler arasında işbirliği olanaklarını artırmak şeklinde ifade edilmiştir (**KA-DER, 2006: 13-14**).

4. Kadınların Yerel Siyasette Karşılaştıkları

Sorunlar

Yukarıda verilen istatistikler kadınların yerel siyasal makamlara seçilmesinin önünde bazı engeller olduğunu göstermektedir. Söz konusu oranlar, kadınların siyasette var olduğunu kanıtlamaya yetmemekte adeta bir yokluk durumuna işaret etmektedir.

4.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Siyasal süreçlere kadınların katılımını etkileyen toplumsal davranışların başında geleneksel cinsiyet rolleri gelmektedir. Türk toplumsal ve kültürel yapısına genel olarak bakıldığında, tüm reformlara rağmen erkek egemen yapının hala devam ettiği görülmektedir. Kadınların yaptıkları işler “özel” yaşam alanında, dolayısıyla toplumun ortak yaşamının dışında görülür; bu nedenle de kamuyu ilgilendirmeyen, diğer deyişle apolitik bir dünyaya ait olarak tanımlanır. Kadınların geleneksel rolleriyle, siyaset yaşamına katılmalarının birbiriyle bağdaşmadığına yönelik yaygın kanaat kadınların çevreleri tarafından bu alandan uzak tutulmalarına yol açmaktadır. Siyasete atılmak isteyen kadınlar, hem bu yaygın görüşlerle hem de aile ve politik yaşamı bağdaştırmak için mücadele etmek zorunda kalmaktadır (**Gökçimen, 2011: 41-42**).

Geleneksel cinsiyet yapısının kadına yüklediği rol, genel olarak aile içi faaliyetlerle sınırlandırılmaktadır. Toplumun kadına yüklediği roller genellikle eş ve anne olmaktır. Erkeğin rolü ise evi geçindirmektir.

4.2. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Siyasal katılımın ve siyasette farklı grupların temsil düzeyi konusunda sosyo-ekonomik faktörler önemli bir değişkendir. Örneğin, eğitim ve gelir düzeyi, farklı araştırmalarda siyasi katılım üzerinde belirleyici iki faktör olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, dünya genelinde farklı ülke karşılaştırmalarına dayanan Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endeksi, kadınların pek çok ülkede “fakirin de fakiri” konumunda bulunduğuna işaret etmektedir. Kadınlar ülkemizde de sosyo-ekonomik kalkınmadan en düşük düzeyde faydalanan kesimi oluşturmaktadır (**Aydemir&Aydemir, 2011: 17**).

4.3. Siyasal Kültür

Ülkemizde kadınların siyasete yüksek düzeyde katılımı gibi bir kültürel kabul olmamakla birlikte, siyaset alanı daha çok ataerkil bir yapı ekseninde işlemiştir. Kadınların siyasete katılımı Cumhuriyet’in ilk yıllarında özellikle devlet tarafından desteklenmiş ve teşvik edilmişse de, kadınlar ülkemiz tarihi boyunca yüksek düzeyde bir siyasi temsile ulaşamamışlardır. Kadınların düşük düzeydeki siyasi temsili yalnızca sosyo-ekonomik faktörler ve toplumsal cinsiyet kalıpları çerçevesinde şekillenmemiştir. Siyasal sistemin işleyişine hâkim ataerkil yapı ve bu sistemin işleyişinde izlenen yol da kadınlara siyasal alanda yer açma konusunda yetersiz kalmıştır (**Aydemir&Aydemir, 2011: 18**).

Yerel yönetimlerin çoğu, belli grupların maddi çıkarları etrafında politika üretmekte ve çoğunlukla kadınlar bu belirli çıkar grupları ile bağlantılı olmamaktadır. Belediyecilik, çoğu zaman, ihale yönetimi olarak görüldüğü için kadınların bu alanda var olması pek mümkün görülmemektedir.

Ancak kadınların da kenti için söz söyleme ve kentini yönetme hakkı vardır. Bu nedenle siyasetin cinsiyetinin “**erkek**” olduğu algısının değişmesi gerekmektedir. Kadınların yerel siyasette güçlenmeleri onları parlamentoda da güçlendirecektir. Buradan hareketle, sosyal ve siyasal hayatta kadınların güçlendirilmesine yönelik değişim yerelden başlamalıdır (**Anbarlı Bozatay&Kutlu, 2014: 141**).

Kaynakça

Anbarlı Bozatay, Şeniz; Kutlu, Salih Ziya. (2014). Siyasette Kadın Temsili Açısından 30 Mart 2014 Yerel Seçimi Sonuçlarının Çanakkale İli Örneğinde Değerlendirilmesi, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ, S: 16, s. 131-156.

Aydemir, Dilek; Aydemir, Elvan. (2011). Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz, USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi Raporları No: 11-05.

Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu (2006), Ka-Der.

Diñç, Mehmet. (2002). Bugünün Türkiye'sinde Kadınların Siyasal Katılımı ve Katılımı Arttırmaya Yönelik Çözüm Önerileri, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta

Gökçimen, Semra. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. Yasama Dergisi, Sayı 10.

Konan, Belkıs (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci, AUHFD, 60 (1),157-174.

Şahin, Funda. (2011), “Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri”, Uzmanlık Çalışması, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler Ve Çözüm Önerileri (2008), TÜSİAD-KAGİDER, İstanbul.

<http://www.kadindostukentler.org/proje.php>

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068

GİRİŞİMCİLİK VE YÖNETİM

Yeter DEMİR USLU*

İnsanları girişimciliğe sevk eden nedenler arasında ekonomik düzeyin yükseltilmesi, yeni ürün ve fikirleri hayata geçirmek, kendini kabul ettirmek, başarılı olmanın verdiği his, kişisel gelişim ve sosyal statü kazanmak gibi faktörler bulunmaktadır (Akın, 2010, s. 78).

Daha geniş bir ifade ile girişimci; yeni şeylerin tasarlanmasında yaratıcılığı ortaya koyan, yeni fikirlerin oluşturulmasında, uygulamaya konulmasında ve bunların geleceğe taşınmasında hem kendi toplumunda hem de dünya üzerinde ulaşabildiği her yerde katalizör görevi gören kişidir (Enginoğlu, 2015).

Toprağın, emeğin ve sermayenin yeterli olması eksiksiz bir üretim modelinin olduğu gerçeğini savunamaz. Eğer tüm bu üretim faktörleri, girişimcilik ruhu ile harmanlanmaz ise kaynakların optimal kullanımı da mümkün olmayacaktır.

Bu bakımdan girişimcileri, günümüzde üretimin temel yapı taşlarından biri olarak saymak gerekmektedir.

Çünkü emeği, teknolojiyi, hammaddeyi, sermayeyi bütüncül ve rasyonel bir yaklaşımla değerlendirebilecek ana unsur girişimciliktir (Küçükaltan, 2009, s. 21).

Başarılı bir girişimci olmak için girişimcilerin taşıması gereken bazı özellikleri olması gerekir.

Bu özellikler arasında; risk almadaki yeteneği/arzusu-isteği, piyasa fonksiyonlarının işletilmesi bilgisi, yenilikçilik, know-how üretebilme, pazarlama ve yönetim becerileri, iş birliği yapabilme, ileri görüşlülük, iletişim becerisi ve planlama yeteneği bulunmaktadır.

Ek olarak belirtilen özelliklere; fırsatları görebilme ve elde edebilme yeteneği, sorumluluk arzusu, risk tercihi yapabilme yeteneği, kendine güvenme, yüksek enerji sahibi olma, geleceğe yönelme, güçlü organize etme becerisi de eklenebilir (İraz, 2010, s.151; Ergen, 2014, s.37).

Girişimciler tüm bu özelliklerini bir girişim planı dahilinde hayata geçirir veya geçirmeyi düşünür.

* Doç. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi

Bu doğrultuda alacağı risk-getiri oranını da bu plana göre hesaplar, planı hayata geçirme konusunda karar verir.

Girişimci bireyler hakkında en sık duyulan yanlışlar arasındaki en önemlisi girişimciliğin doğuştan geldiği ve bireylerin doğuştan yeteneklerinin olduğu ve bu yeteneklerin sonradan kazanılamayacak özelliklere sahip olduğu kanısındır.

Bu bağlamda yapılmış olan çalışmalar doğrultusunda genel olarak varılan sonuca göre bireyler eğitim ve geliştirme süreçlerini tamamladıkları takdirde başarılı girişimci olabilirler.

Drucker (1996) bu konuyu şöyle açıklamaktadır; karar almayı cesaretle karşılayan herkes girişimci olmayı ve girişimci gibi davranmayı öğrenebilir.

O halde girişimcilik kişilik özelliğinden ziyade davranış biçimidir. Yani girişimciliğin temelindeki nokta sezgi değil kavram ve kuramdır.

Sonuç olarak yaşı, ırkı, cinsiyeti, rengi, milliyeti veya başka bir özelliği ne olursa olsun isteyen herkes girişimci olabilir.

Şirket kurmak, yatırım yapmak ve başarılı bir girişimci olmak için gizemli biri olmanıza gerek yoktur.

Her girişimci yaptığı faaliyetlerde başarılı olamamaktadır.

Buna çeşitli unsurlar neden olabilir. Scarborough (2014) girişimciler üzerinde yaptığı bir araştırma sonucu, girişimcilerin başarılı olmalarını sağlayan faktörleri %96 oranında Geçmiş Sektör/ İş Deneyimi, %89 oranında Geçmişteki Başarılarından Çıkarılan Dersler, %82 oranında Şirketin Yönetim Ekibi, %78 oranında Geçmişteki Başarısızlıktan Çıkarılan Dersler, %73 oranında Profesyonel/İş Ağları, %72 oranında Kişisel/İş Ağları ve %61 oranında Kişisel/Sosyal Ağlar olarak sıralamıştır.

Faktörler yüzdeleri açısından kıyaslandığında %96 ile Geçmiş Sektör/İş Deneyimi girişimci başarısındaki en önemli faktördür.

Girişimci için yaptığı başarısız faaliyetler dahi bir kayıp olarak değil, deneyim olarak görülmesi gerekmektedir.

Faktör bazındaki sonuçlarda dikkate alındığında deneyimler ve geçmişteki dersler ön plana çıkan 2 temel başlıktır.

Bununla birlikte girişimcideki başarıyı etkileyen bir diğer unsur ise kurum yönetiminin stratejisi ve girişimciliğe olan bakışıdır.

Kurum kültüründe girişimcilik yönetimi hâkim ise, kurumun yönetim ekibi ve stratejileri bu doğrultuda oluşturuluyorsa, kurumun geleceğe ait olan yaşam eğrisinin olumlu bir ivme kazanmasına dış çevre faktörleri engel olamayacaktır.

Girişimcilik en basit tanımıyla yeni teşebbüslerde bulunma ile ilgili bir kavram iken, bir işletmenin girişimci olması biraz daha farklı ve geniş kapsamlıdır.

İşletmeler girişimcilik ile ilgili uyum sürecine girmeleri ve kurumu en üst yöneticiden en alt kademedeki çalışanına kadar bu sürece dahil etmesi gerekmektedir.

Kurumdaki üst yönetimin kararıyla tüm çalışanlar bu süreçte fikir birliği sağlayıp aynı anda hareket etmesi girişimcilik bilincinin tüm kuruma yayılması açısından önem taşımaktadır.

Bu kapsamda girişimcilik oryantasyonunun kültürel düzeyde başarılı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için beş boyuttan söz edilmektedir.

Bunlar (**Lumpkin & Dess, 1996, s. 153**)

- Özerklik (*Autonomy*)
- Yenilikçilik (*Innovativeness*)
- Risk Alma (*Risk Taking*)
- Proaktiflik (*Proactiveness*)
- Rekabetçi Üstünlük (*Competitive Agressiveness*)

Yeniliğin işletmeler için öneminin yanı sıra, işletmelerin yenilikle olan ilişkilerinin gücü ve niteliği de önemlidir. Yani her işletmenin hayatta kalabilmek için az veya çok yenilik yaptığı düşünülürse, asıl olanın hayatta kalmaktan öte rekabet üstünlüğü (**Porter, 1990**) yaratmak hatta sektörün kurallarını değiştirmek (**Kim & Mauborgne, 1997**) daha da ötesi yeni pazarlar yaratmak (**Kıyan & Özer, 2011**) olduğu söylenebilir (**Gökbulut Özdemir, 2012**).

Şirket ödül ve teşviklerinin, personel kararlarının ve politikalarının hepsinin doğru girişimci davranışını ödüllendirdiği ve onu cezalandırmadığını garanti etmelidir. Bu kapsamda girişimci şirketler genellikle faaliyet sonuçlarına göre iki toplantı gündemine sahiptirler; biri sorunlara odaklanmak diğeri ise fırsatlara odaklanmaktır (**Drucker, 2017, s. 185**).

İşletmelerin baş gösteren sorunlara ve faaliyetlere karşı bakış açısı, o işletmelerin inovasyona, yeniliğe ve girişimciliğe karşı tutumunu ve hatta kurum kültürünü göstermektedir. İşletmenin çevresindeki ve global düzeydeki değişimleri fark edip faaliyetlerini bu yönde değiştirme konusundaki esneklikleri işletmelerin rekabet üstünlüklerini artırmalarına ve gelecekte de hayatta kalabilmelerine olanak sağlayacaktır. Yani işletmeler yeni bir tehdit unsuru olarak görmekten ziyade fırsat olarak görmeli ve bu yönde yeni yöntem, araç, hizmet ve teknolojiler üzerinde çalışacak şekilde bir yönetim düşünce ve yapısına sahip olmalıdırlar. İşletmelerde girişimcilik kültürü oluşturulmalıdır. Bununla birlikte girişimcilik kültürünün kurum içerisinde yayılması ve benimsenmesi gerekmektedir. Girişimcilik kültürü, bir girişimcinin inisiyatif alma isteği, risk eğilimi, yenilikçi yetenek ve işletmenin ekonomik çevre ile ilişkilerini yönetme tarzına şekil veren kişisel değer, davranış, deneyim ve yönetim becerisinin bileşiminden meydana gelen bütündür (**Minguzzi & Passaro, 2001, s. 182**).

İş çevresinde fırsat ve avantajların eş zamanlı olarak elde edilebilmesi için yeni fikirlerin ve yaratıcılığın sergilenmesini sağlayan, risk almayı teşvik eden, başarısızlık durumunda katı yaptırımları olmayan, çevresel değişimleri devamlı olarak gözlemleyen önemli bir unsurdur (**İraz, 2010, s. 177**).

Özetlemek gerekirse girişimcilik kültürü kişisel girişimi destekleyen pozitif toplumsal bir güç olarak da tanımlanabilir (**Bozkurt, 2016**).

Bunun yanında, başarılı ve değer ortaya koyan bir girişimci olmak için; kendine güvenen, risk alan, cesaretli, arzulu, yenilik konusunda yarışçı ve fırsatları görebilen özelliklerini kendisinde barındırması gerekir (**Carr, 2000**).

Aynı zamanda işletmelerdeki girişimci faaliyetlerin de yönetim boyutunun iyi yönetilmesi ve yönetsel yapının bu faaliyetlere izin verir nitelikte olması gerekmektedir. Bu kapsamda yeni bir girişimdeki girişimci yönetimin dört koşulu vardır (**Drucker, 2017, s. 220**):

1. Pazara odaklanmayı gerektirir.
2. Finansal öngörü, nakit akışı ve sermaye ihtiyaçları için önceden planlama yapmayı gerektirir.
3. Bir üst yönetim ekibi oluşturmayı gerektirir (Bunu üst yönetim ekibine henüz ihtiyaç duymadan yapmak gerekir).
4. Kurucu girişimci kendi rolünü, alanını ve ilişkilerini uzman olduğu, yapmayı en iyi bildiği bölümde konumlandırmalıdır.

İşletme yönetimi veya girişimci belirleyeceği strateji ile girişimcilik ve inovasyon arasındaki ilişkiyi en üst düzeye çıkarabilir, böylelikle inovasyon ve girişimcilik yönetiminin en optimal şekilde başarıya ulaşmasına ortam hazırlar. **(Hisrich & Kearney, 2014, s. 67).**

Girişime başlamak için öncelikle fizibilite analizi yapılır, iş planı oluşturulur ve bu iş planına göre bir organizasyon kurulur. Girişimi devam ettirip yönetebilmekse süreci, insanları ve büyümeyi idare ve koordine edebilmek ve özel durumlarla karşılaştığında doğru kararlar verebilmekten geçer **(Ergen, 2014, s. 43).**

Sonuç

Temel yönetim fonksiyonları ile birlikte girişimciliği tetikleyen inovatif ve yaratıcı düşünce ile beslenen işletmelerin **“girişimci işletme”** olduğunu vurgulayan ve yöneticilerin girişimci düşünceleri yani inovatif yaklaşımları ile yönetim becerilerini birleştirmeleri bu süreçte hayati önem taşımaktadır. Çünkü yönetimde ve süreçlerde ne kadar başarılı olunursa olunsun işletmelerin inovasyonu ve girişimcilik yönetimini kullanmadığı takdirde ayakta kalamayacağını belirtmektedir **(Drucker, 2012, s. 491)**. Dolayısıyla işletmeler temel ve alt stratejilerini inovasyon ve girişimcilik kapsamında belirleyip hayata geçirdiği ölçüde başarılı olacak ve değer kazanacaktır. Drucker **(2012)**, her işletmenin girişimci işletme olamayacağını vurgulayarak, girişimci işletme olmak için; girişimcilik stratejileri, sistemli inovasyon ve girişimci yönetim gibi unsurları bünyelerinde barındırmaları gerektiğini ifade etmektedir. Girişimci faaliyetlerin sürdürülebilirliği ve başarısı kurum üst yönetiminin teşvik ve desteklerine bağlıdır. Destekleyici örgüt kültürü/sistemi ve yönetimi, girişimci organizasyonların gelişmesi ve fırsatları yakalayabilmesi açısından temel oluşturur.

Kaynakça

- Akın, H. B. (2010). Girişimcilik ve İş Fikrinin Doğuşu. H. B. Akın içinde, Temel İşletme: Girişimcilik, İş Kurma ve Yönetim (s. 77-88). Ankara: Adres Yayınları.
- Enginoğlu, D. (2015). İnovasyon Yönetimi ve AR-GE. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Küçükaltan, D. (2009). Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi(1), 21-28.
- İraz, R. (2010). Yaratıcılık ve Yenilikçilik Bağlamında Girişimcilik ve Kobiler. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Ergen, M. (2014). Girişimci Kapital Silikon Vadisi Tarihi ve Startup Ekonomisi. (S. Sönmez, Dü.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Drucker, P. (1996). Innovation and Entrepreneurship. Literary Work Trust.
- Scarborough, N. M. (2014). Girişimciliğin ve Küçük İşletme Yönetiminin Temel İlkeleri (7. b.). (G. Sart, Çev.) İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Lumpkin, G. T., & Dess, G. G. (1996). Academy of Management Review, 21(1), 135-172.
- Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of the Nations. New York: The Free Press.
- Kim, W. C., & Mauborgne, R. (1997). Value Innovation: The Strategic Logic of High Growth. Harvard Business School Publishing.
- Kıyan, Ş. S., & Özer, A. (2011). İşletme Sınırlarının Girişimci Faaliyetle Yeniden Yapılandırılması: Yeni Pazar Oluşturma. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(2), 93-120.
- Gökbulut Özdemir, Ö. (2012). Ekonomik Gelişme ve Girişimcilik: İnovatif Girişimciliğin Yeni Değer Yaratımında Rolü. e-Journal of New Science Academy, 7(1).
- Drucker, P. (2017). İnovasyon ve Girişimcilik Uydulama ve İlkeler. (İ. Gülfidan, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları. of Enterprise: The Emergence and Evolution of Entrepreneurial Management. Dublin: Black Well.
- Hisrich, R. D., & Kearney, C. (2014). Managing Innovation and Entrepreneurship. SAGE Publications
- Drucker, P. (2012). Yönetim. (İ. Gülfidan, Çev.) İstanbul: Optimist Yayınları.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ TARİHİNDE SARAY ŞAIRİ EMİR MU'İZZİ'NİN ÖNEMİ

Gökhan GÖKMEN*

Büyük Selçuklular dünya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Selçuklu devleti sarayında devlet adamları için yazılan şiirler, Selçuklular hakkında tarihî ve sosyal konulara açıklık ve deliller getirmiş; bu önemli devleti ve tarihini en iyi ifade edenlerden biri de Emîr Mu'izzî (öl. 518-521/1124-1127) olmuştur. 440/1048-1049 yılı civarında Nişâbü'r'da doğan ve esas adı Ebû 'Abdullah Emîrüşşü'arâ Muhammed b. 'Abdumelik-i Nişâbü'rî olan Emîr Mu'izzî, uzun yıllar Selçuklu sarayında yer edinmiş, Sultan Melikşâh (öl. 485/1092) tarafından "*Emîrüşşü'arâ*" tayin edilmiştir. Babası Burhânî'nin, Sultan Alp Arslan'ın şairi olması sebebiyle Selçuklu sarayı çevresinde yetişmiş, elli yılı aşkın bir zaman diliminde bir arada bulunduğu Sultan Melikşâh ve Sultan Sencer başta olmak üzere devrinin önde gelen devlet adamları için şiirler kaleme almıştır. Emîr Mu'izzî, Selçuklu tarihi, edebiyatı ve kültürü açısından çok önemli ve değerli bir kaynak olan 19.000 beyit dolaylarındaki dîvânında şiirlerindeki zenginliği ve tarihî hakikatlerdeki başarısını, birçok bakımdan önem arz eden tarihî malumatı ve devrin tarihî şahsiyetlerini, Büyük Selçuklu devletinin ve sarayının ihtişamına uygun olarak ifade etmiştir.

Mu'izzî, şiirlerinde bu çağ, bu çağın tarihi, edebiyatı, kültürü ve sosyal konuları hakkında önemli bilgiler vermiştir. Dolayısıyla şiirleri Selçuklu devlet adamları için önemli bilgiler içermektedir. Mu'izzî'nin dîvânı, devrinin birçok tarihî hâdisesini beyan etmesi bakımından da çok mühim bir eserdir. Dîvânda Büyük Selçuklu döneminin sultanları, bölge emîrleri, devlet adamları, vezirler, devrin ileri gelenleri ve sultanın yakınları, devrin önemli hâdiseleri ve fetihleri hakkında Selçuklu Devleti ile ilgili bir takım haberler ve bilgiler ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Mu'izzî'nin, dîvânda yazdığı kasidelerde padişahlar, savaşlar, padişahların savaş halleri, fethettiği yerler, padişahların askerlerinin ve ordularının özellikleri, saray ve devlet teşkilatı gibi birçok tarihî bilgi ve izler de mevcuttur. Mu'izzî'nin dîvânı, fetihlerin, mutluluğun, görkemle dolu haşmetli kıvançların yeridir. Bu yüzden dîvânda, Mu'izzî'nin şiirinin özellikleri arasında Türk unsurunun, askerî, siyasi, edebî, kültürel hayatın ve savaş unsurlarının izleri bu dönemin tasvirlerinde bütünüyle görülmektedir. Farsça ve Türkçe kaside yazmış olan şairlerce en çok örnek alınan şairlerden olan ve yazdığı çok sayıda şiir sebebiyle Mu'izzî ve Dîvânı, Türk-İran tarihi ve edebiyatı içinde müstesna bir yere sahiptir. Onu bu ayrıcalıklı yönleriyle tanıtmayı amaçlayan Mu'izzî Dîvânı, Mu'izzî'nin ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

Dîvânın hemen hemen bütün muhtevası, Büyük Selçuklular ve tarihi etrafında toplanır. Emîr Mu'izzî'nin övgüde bulunduğu hususlar da Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetimine, tarihine, kültürüne; sultanların, vezirlerin ve emîrlerin adaletine, dindarlıklarına, cesurluklarına, âdetine; Türkler ve boylarına dairdir.

*Araştırma Görevlisi

Büyük kısmı itibariyle bir Selçuklu tarihi olan Emîr Mu'izzî Dîvânı, oldukça tafsilatlı bilgiler veren bir kaynaktır. Dîvânda Selçuklu sultanları, Gazneli, Karahanlı ve diğer sultanlar, vezirler, emîrler, diğer önemli şahsiyetler, sultanların yaptığı savaşlar ve fethettiği yerler, dönemin imar faaliyetleri ve diğer önemli hâdiseler hakkında tafsilatlı ve önemli bilgilere yer verilmiştir. Bunların yanı sıra Mu'izzî Dîvânı'nda Büyük Selçuklu Saray ve Devlet Teşkilatı'na dair bilgilere de ulaşılmaktadır. Ayrıca Selçuklu ordusu ve askerlerinin özellikleri, Selçuklu ordu teçhizatı ve savaş aletleri, Selçuklu ordusunun savaş kıyafetleri ve giyim eşyası hakkında Emîr Mu'izzî'nin verdiği bilgiler ve özellikle örnek olarak naklettiği beyitler de dikkate değerdir. Mu'izzî Dîvânı'nda Türkler ve Türk boylarından da bahsedilerek, Türklerin güzellikleri, Firdevsî ve Şehnâme'nin eleştirilmesi, Türklerin ve Türk Sultanlarının dinî inanç ve tercihleri konularında malumata da yer verilmiştir.

Asıl tarih kaynaklarında zikredilen veya zikredilmeyen nice tarihî malumat, yarım asrı aşkın hem Melikşâh hem Sencer zamanının saray şairliğini yapmış, dönemin tarihî birçok hâdisesine tanıklık etmiş Büyük Selçuklu şairi Mu'izzî'nin dîvânında detaylarıyla ele alınmakta ve tarihe kaynaklık edebilecek tafsilatlı bilgilere ulaşılmaktadır. Mu'izzî Dîvânı'ndan hareketle, Selçuklu devlet teşkilatının, anlayışının ve dönemin tarihî olaylarının methiyeci şairlerin şiirine nasıl yansıdığı konusu da birçok bakımdan anlam yüklüdür. Bu hususların tespitinin hem edebiyat hem edebiyat tarihi, hem de siyasi tarih açısından İslam ve Türk dünyası için önemli olduğu açıktır. Mu'izzî'nin dîvânı, devrin edebî zevki, şairin Selçukluların öz kimlikleri ile ilgili ne gibi duyarlılık taşıdığı, Türklerin soy ve asâletleri, eski İran hükümdarlarıyla mukayeseleri ve dindarlıkları gibi konularda bilgi sağlamaktadır. Bilinen veya bilinmeyen, asıl tarih kaynaklarında zikredilen ve zikredilmeyen birçok önemli şahsiyete de dîvânda yer verilmiştir. Mu'izzî'nin, dîvânında bu tarihî şahsiyetleri neden zikrettiği, hangi yönleriyle ele alıp o kimselere övgüde bulunduğu, o şahsiyetlerin devlet işlerindeki öneminden ve tarihte üstlendiği rollerden dolayı olduğu açıkça görülmektedir.

Büyük Selçuklu dönemine mensup ve özgü olmak üzere Emîr Mu'izzî'nin şiirlerinde birçok isme tesadüf edilmektedir. Mu'izzî dîvânında Melikşâh için toplamda 2922 beyit olmak üzere 112 kaside, Sultan Sencer için 2353 beyit olmak üzere 68 kaside, Sultan Berkyâruk için 500 beyit olmak üzere 10 kaside ve Sultan Muhammed Tapar için 100 beyit olmak üzere 6 kaside bulunmaktadır. Yaklaşık 4500 beyit dîvânda Mu'izzî tarafından Büyük Selçuklu Devletinin sultanları için kaleme alınmıştır. Ayrıca Mu'izzî, Selçuk Bey, Çağrı Bey, Tuğrul Bey ve Sultan Alp Arslan dönemlerinin şairi olmadığı için dîvânında bu sultanlara ait doğrudan doğruya bir methiye olmasa da çeşitli sebeplerle dîvânında birçok beyitte bu Selçuklu sultanlarına atıfta bulunarak adlarını zikretmiştir. Tarihin hünerli, vasıflı, devlet işlerinde düzeni sağlayan, devletine ve devrin sultanlarına yardımcı olmalarıyla efsane haline gelmiş başta ünlü vezir Nizâmülmülk, oğulları Fahrülmülk, 'İzzülmülk, Müeyyidülmülk, 'İmâdülmülk Ebu'l-Kâsım ve yeğeni Şihâbulislâm Ebu'l-Mehâsin 'Abdürrezzâk olmak üzere müstakil olarak Büyük Selçuklu Devleti'nin 28 vezirinin; Arslan Argû, Mu'înüddeve, İspehbud Şemsülmülk-i 'Alî, 'Alâeddîn Atsız Hârezmşâh, Fahreddîn Togâyürek gibi 22 emîrinin; Gazneli Behrâmşâh ve Hârezmşâh Atsız gibi dönemin devlet adamlarının adları dîvânda çokça geçmekte; şöhretlerine ve zikredilmelerine sebep olan özelliklerine telmihler yapılmaktadır. Dîvânda bu önemli şahsiyetlerin, hangi yönleriyle övüldüğü ve hangi özellikleriyle zikredildiği hususu da dikkat çekici mahiyettedir.

Selçuklu sarayı çevresinde yaşadığı için Sultan Melikşâh ve Sultan Sencer'in elli yıldan fazla saray şairliği görevini ifa etmiş olan Mu'izzî'nin özellik taşıyan dîvânı, bizzat bahsettiği fetihler ve tarihî olaylar açısından değerli ve önemlidir. Dîvânda sultanların, vezirlerin, emîrlerin, devlet ileri gelenlerinin övgüleri ve özellikleri yanında; Sultan Melikşâh'ın Semerkand Fethi, Türkistan Fethi ve Şam Fethi, Sultan Sencer'in Gazne Fethi ve Sâve Savaşı, Melikşâh'ın ikinci Semerkand Fethi, Melikşâh'ın Mâverâünnehir Fethi, Melikşâh'ın Rûm ve Şam Seferi, Sultan Sencer'in ikinci Gazne Fethi gibi fetihleri ve savaşları, fetih kutlamaları, sultanların başkente dönüşleri, sultanların oğullarının doğumu, vezirlerin vezirliğini kutlama gibi önemli görülen birçok tarihî olaylarla ilgili yüzlerce kaside vardır. Mu'izzî'nin şiirlerinin konuları arasında dikkate değer mahiyette Türklerin dinî tercihlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Selçuklularla özdeşleşen önemli özelliklerden biri de, Selçukluların Sünnî ve Hanefî çizgide bir dindarlık anlayışına sahip olmalarıdır. Bu özelliğin Mu'izzî'nin şiirine ziyadesiyle yansması dikkat çekicidir. Mu'izzî'nin Sünnî ve Hanefî çizgide

yansıttığı dinî bakış tarzı, şiirinin bu konudaki belirgin özelliklerindedir. Saray şairi olarak Mu'izzî'nin dîvânında, üç yerde Allah'ın vasfı ve tevhîd konulu kaside yer almakta, bunların içinde Peygamberle ilgili beyitlerin olması, Peygamberin na'tını da göstermektedir. Ayrıca Mu'izzî, tevhîd konulu bir şiir daha söylemiştir. Bunların yanı sıra Mu'izzî, birçok şiir başlığı altında Allah'ın sıfatlarından, dört halifeden, peygamberler ve mucizelerinden ve birçok âyetten dîvânında çokça bahsetmiştir. Bu hususlar göz önünde tutularak Mu'izzî'nin söylediği dinî unsurların ve İslâm akideleri üzerine ifade ettiği tasvirlerin dîvânında çokça görülmesi, Selçukluların ve Mu'izzî'nin dinî inancı hakkında oldukça doğru bilgiler vermektedir. Mu'izzî, dîvânında pek çok imar faaliyetlerine de yer vermiştir. Dîvânda yer alan ve beyan edilen bilgiler doğrultusunda Selçuklu Sultanları yaşadıkları dönem boyunca birçok imar faaliyetlerinde bulunmuş, fethettikleri ülke ve toprakları bayındır hale getirmişlerdir.

Ele geçirdikleri yerlerde viran olmuş birçok beldeyi ve yapıları mamur kılarak, kendi inanç, kültür ve hayat tarzlarını yaymışlardır. Selçuklu sultanları, hem fethettikleri hem de ikamet ettikleri yerlerde, milleti için huzur ve sükûn ortamı içinde halkın hayatlarını idame ettirip geçimlerini sağlayacağı uyumlu ve müşterek bir yaşamın ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bunun neticesinde Büyük Selçuklu Sultanları ve devlet adamları tarafından adalete ve refaha dayalı bir toplum düzeni oluşmuştur. Büyük Selçuklular dönemi şairi Emîr Mu'izzî'nin dîvânında yer verdiği bir başka önemli husus Türk boylarıdır. Genel olarak dîvânda Türk adının yanı sıra Karluk (Halluh), Hazar, Çiğil, Yağma boy adları kullanılmış ve kimi zaman da yerlere nispet ederek Çin Türkleri; Çiğil ve Kandahâr Türkleri şeklinde isimlendirmelere de gidilmiştir. Mu'izzî, Arap, Acem, Deylem, Deyyâr, Hint ve Rûm boy ile kavimlerine de dîvânında yer vermiştir.

Türklerin güzelliklerinden de söz eden Mu'izzî, dîvânında genel olarak Türkler hakkında çarpıcı değerlendirmeler yapmakta; Türk adına ve özelliklerine yer vermektedir. Mu'izzî'nin, Cenâb-ı Hakk'ın, Türkistan'ı güzellik ve olgunluk içerisinde yarattığı; Türklerin kahramanlıkları, devlet yönetimleri, dindarlıkları, soy ve asaletleri gibi yönleriyle güzelliklerin ve olgunlukların Türklerden haber verdiği; hizmette ve sevgide Türklere gönül vermek gerektiği; İslâmın bekâsının Türklerin devletiyle sağlanacağı gibi tespit ve ifadeleri, Türk adına olumlu ve yüceltici anlamları barındırmaktadır.

Selçuklularla özdeşleşen bir diğer özellik de Türklerin, Sünnî ve Hanefî çizgide bir dindarlık anlayışına sahip olmalarıdır. Türklerin İslamiyet'e bağlılığı ve mezhep olarak genelde Sünnî-Hanefî oluşları, şairlerin övgü ifadeleri içerisinde sıklıkla söz konusu edilmektedir. **“Aksi yöndeki tercihler, bu asırlardaki şiirlerde oldukça az görülmektedir. İlk Farsça şiirlerin söylendiği bölgelerdeki bu tercihin, Farsça şiirdeki yansıması dikkate şayandır.”** Mu'izzî'nin şiirinin konuları arasında Türkler ve onların dinî tercihlerinin önemli ve ayrı bir yeri vardır. Dindar kimliğine sahip Selçuklu sultanları da, dinin hâmisi konumunda olmuşlardır. Selçuklu Sultanlarının dinî hayatı yaşamaya olan arzuları ve bunu hayata geçirmeleri dikkat çekici mahiyettedir. Selçuklu dönemi şairlerinin şiirlerinde, özellikle Mu'izzî'nin dîvânında dinî hissiyatın taşınması ve adaletin gerçekleştirilmesi arzusu, çok yaygın ve yoğun olarak işlenmiştir. “İslâmiyet sonrasında, bin yılı civarında Türk topluluklarının Anadolu için taşıdıkları ideallere işaret eden ifadelere, bu dönem şiirlerinde tesadüf edilmektedir.”

Türk hâkimiyet ve öz değerleri anlayışı ile yakinen ilgili bulunan ve bu anlayışın her bir tezahürü ve tecellisi olarak görünen bu meselenin anlaşılması için Emîr Mu'izzî'nin Selçuklu Devleti'nin mahiyetini anlatan dîvânı, baştanbaşa tarihî bir kaynaktır. Mu'izzî'nin şiirleri, Müslüman Türk sultanların, devlet adamlarının ve milletin kültür dünyasıyla ilgilidir. Bu açıdan Büyük Selçuklu dönemi saray şairi olması bakımından şairimiz Mu'izzî'nin dîvânı, tarihî bilgilerle dolu bir kaynak olduğu için dîvânın muhteviyatında bulunan ve Selçuklu devlet teşkilatının, anlayışının ve dönemin tarihî olaylarının, Emîr Mu'izzî'nin dîvânındaki şiirlere yansıması sebebiyle her şiir neredeyse o dönemin siyasi, tarihî, sosyal ve kültürel özelliklerini ihtiva etmektedir.

Bunların ışığında bu vatan topraklarında yaklaşık iki yüz elli yıl hüküm sürmüş bir devletin tarihi, siyasi ve kültürel açıdan önemli olduğu kadar Türklerin öz kimlikleriyle ilgili ne gibi duyarlılık taşıdıkları bakımından da bir hayli önemlidir. Bu bakımdan Emîr Mu'izzî Dîvânı'nın, Büyük Selçuklu

Devleti'nden sonraki bin yıllık tarihe damgasını vuran ve örnek olan bir dönemin Türk-İslam siyasi, sosyal ve kültürel çevresine katkı sağladığı görülmektedir. Büyük Selçuklu Devleti tarihi hakkında çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, Mu'izzî gibi Farsça şiir söylemiş Türk asıllı şairler ve bu şairlerin Türkçe'ye katkısı üzerinde araştırmaların sürdürülmesi gerekli görülmektedir. Büyük Selçuklular döneminin tarihi, siyasi, kültürel ve edebî açılarından ne kadar önemli bir devir olduğu Emîr Mu'izzî üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Âştiyânî, Abbâs İkbâl, *Mecmû'e-yi makâlât-i 'Abbâs İkbâl Âştiyânî*, drl. ve dzl. Muhammed Debîr-i Siyâkî, İntişârât-i Rûzne, C I, Tahran, 1378/1999.
- Âştiyânî, Abbâs İkbâl, *Vezâret der 'ahd-i selâtîn-i buzurg-i Selcûkî*, Tahran, 1338/1959.
- Ateş, Ahmed, "Mu'izzî", *İA*, C VIII, İstanbul, 1979.
- Avfî, Muhammed, *Lubâbu'l-elbâb*, nşr. 1. Cilt Edward G. Browne-Muhammed-i Kazvînî; 2. Cilt E. G. Browne, I-II, London, 1906.
- Barthold, W., *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, haz. Kazım Yaşar Koprıman-İsmail Aka, Ankara, 1975.
- Gazâlî, İmam, *"Bâtınîlerin Belini Kıran Deliller-Kitâb-ı Kavâsimü'l Bâtınıyye" ve "Te'vilin Temel İlkeleri-el-Kânûnü'l-Küllî fi't-Te'vil"*, İnceleme ve Çeviri: Prof. Dr. Ahmed Ateş, Büyüyen Ay Yayınları, 2017.
- Gökmen, Gökhan, *Mu'izzî'nin Şiir Dünyası*, Kırıkkale Üniversitesi, SBE, Kırıkkale, 2018.
- Karaismailoğlu, Adnan, *"Mu'izzî"*, TDVİA, C XXXI, İstanbul, 2006, s. 98-99.
- Karaismailoğlu, Adnan, *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.
- Karaismailoğlu, Adnan, *"Selçuklu Sarayında Şiir ve Şair"*, V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995), Konya, 1996.
- Karaismailoğlu, Adnan, *"Selçuklu Devri Şiiri ve Şair Mu'izzî"*, II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-Selçuklularda Bilim ve Düşünce (19-21 Ekim 2011), C 4, Konya, 2013, s. 71-78.
- Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Kuruluş Devri*, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. bs., Ankara, 2011.
- Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, İkinci İmparatorluk Devri*, C II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. bs., Ankara, 2011.
- Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Alp Arslan ve Zamanı*, C III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 6. bs., Ankara, 2016.
- Köymen, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, 1989.
- Köymen, Mehmet Altay, *"Alp Arslan Zamanı Selçuklu Saray Teşkilâtı ve Hayatı"*, Tarih Araştırmaları Dergisi, C IV, S 6, 1966, s. 1-99.
- Köymen, Mehmet Altay, *"Alp Arslan Zamanı Selçuklu Askerî Teşkilâtı"*, Tarih Araştırmaları Dergisi, C V, S 8, Ankara, 1970, s. 1-73.
- Merçil, Erdoğan, *Büyük Selçuklu Devri (Siyasi Tarih)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- Merçil, Erdoğan, *Selçuklularda Hükümdarlık Alâmetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Merçil, Erdoğan, *Selçuklular Zamanında Dîvân Teşkilâtı (Merkez ve Eyalet Divânları)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015.
- Mu'izzî, Kulliyât-i Dîvân, *mukaddime ve tsh. Nâsır-ı Heyyirî, Neşr-i Merzbân*, Tahran, 1362/1984.
- Mu'izzî, *Kulliyât-i Dîvân-i Emîr Mu'izzî-i Nişâbüri*, önsöz, tashih ve açıklamalar Muhammed Rızâ Kanberî, İntişârât-i Zevvâr, Tahran, 1393/2014.
- Mu'izzî, Dîvân-i Emîr Mu'izzî, tsh. *'Abbâs İkbâl Âştiyânî, İntişârât-i Esâtîr*, Tahran, 1389/2010.
- Özgüdenli, Osman G., *"Büyük Selçuklu Sultanlarına Ait Farsça Şiirler"*, Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C 1, sayı 2, Sonbahar 2014.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, 3. basım, İstanbul, 2008.
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul, 1980.

KOZMETİK ÜRÜNLER VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI

*Hazal OĞUZ **

Giriş

Günümüzde kişisel bakım kavramı dünyada ve ülkemizde giderek popülerleşirken, kozmetik ürün kullanımının bu duruma paralel biçimde hem kadınlar hem de erkekler tarafından gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Bu ürünlere yönelim arttıkça, ürün gruplarındaki çeşitlilik artmış, bu ürünlerin piyasaya arzı kadar tanıtımı da önemli hale gelmiştir.

Dünyada kozmetik ürünleri ihracatında güzellik ve makyaj kategorisindeki ürünler birinci sırada yer almaktayken, bunları gıdalara tat ve koku veren karışım ürünleri, parfümeri ürünleri ve saç bakım ürünleri takip etmektedir. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, 2016 itibarıyla kozmetik ürünlerinde Amerika Birleşik Devletleri en çok ithalatı yapan ülkeyken, İngiltere, Almanya, Fransa ve Çin onu takip etmektedir. Ülkemiz ise Türkiye kozmetik ithalatçıları listesinde 25. sırada yer almaktadır (**Ekonomi Bakanlığı, 2016**).

Öte yandan, günümüzde refah düzeyi ve lüks talebi giderek artan tüketici kitlesiyle gelişmekte olan ülkeler, küresel kozmetik firmaları için cazip bir hedef haline gelmiştir. Bu sektörün en büyük ve başarılı ithalat ve ihracatçısı ise Avrupa Birliği (AB) ülkeleridir. Çevre bilinci ürün güvenliği gibi konulara gösterdikleri özenle liderliğini korumakta ve AB kozmetik alanında dünya piyasalarında inovasyon kapasitesi ile ön plana çıkmaktadır. Her yıl ürünlerin yüzde 40'ının yenilendiği ve bir ürünün ömrünün 5 yılı geçmediğini söylemek gerekir (**Kavukcu, 2013**).

Çok çeşitli etkileri nedeniyle modern toplumun vazgeçilmezlerinden olarak karşımıza çıkan kozmetik ürünlerin, işletmeler tarafından üretilme biçimi ve ürünlerin güvenilirliği tüketici sağlığı açısından oldukça önemlidir. Ancak bu husus kadar, ürünlere ilişkin tanıtımların tüketicilere ne şekilde ulaştığı ve aktarıldığı da önemlidir. Nitekim, bu ürünlere ilişkin reklam ve tanıtımların dürüstlüğü, yalnızca kozmetik özellik taşıyan bu tip ürünlerin birer ilaç gibi yansıtılmaması ve ispatlanabilir iddialar içermesi tüketicilerin yanıltılmamasını ve verimli karar alabilmelerini sağlayacaktır.

Reklamlara İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Reklam Kurulu

Tüketicilere mal ve hizmetlerle ilgili ulaştırılmak istenen bilgilerin iletimi veya uyandırılmak istenen etkileri kapsayan reklamın psikolojik ve sosyolojik boyutları düşünüldüğünde kitleler ve onların

***Gümrük ve Ticaret Uzmanı, Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü**
hazal.oguz@gtb.gov.tr

satın alma kararları üzerindeki müdahale etkisi göz ardı edilemez. Tüketicilerin ikna edilerek satışların artırılması ve nihayetinde kar elde edilmesi amacına hizmet eden reklamlar, kimi zaman bu amaca ulaşmak için yanıltıcı ve yanlış bilgilerle tüketicilerin aldatılmasının aracı haline gelebilmektedir. Bu da, aldatıcı reklam kavramını ortaya çıkarmış ve tüketicilerin doğruluk ve dürüstlükten uzak aldatıcı reklamlara karşı korunması için yasal düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, ülkemizde reklamlara ilişkin pek çok kurum tarafından hazırlanan ve yürürlüğe giren yasal düzenlemeler mevcuttur. Kozmetik ürünler sektörü tüketicinin bizzat sağlığının korunması bakımından hayatidir. Nitekim kozmetik ürün gibi insan vücuduna direkt etki eden ürünlere ilişkin tanıtımların doğru ve dürüst olması yalnızca etik açıdan değil, daha da önemlisi sağlığın korunması açısından kritiktir.

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK), ticari reklam tarifinin ardından reklam ve ilanlarda aranacak nitelikleri sıralamaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi reklamların doğru ve dürüst olması, konu edildiği ürün veya hizmete ilişkin pazarlama iletişimde, tüketicileri yanıltıcı, aldatıcı, tüketicilerin tecrübe ve bilgi noksanlıklarını istismar edici nitelikte mesajlar taşımasıdır.

Aynı maddenin 3'üncü fıkrası da, ticari reklam ve ilanların kamu sağlığını bozucu nitelikte olamayacağını hüküm altına almıştır. Dolayısıyla bu hüküm, reklamların halk sağlığı üzerindeki olası etkisine de atıf yaparak, daha ilk aşamada, reklamlar ve tüketicinin sağlığı arasındaki etkileşimi düzenleme yoluna gitmektedir.

1995 yılından bu yana görev yapan Reklam Kurulu, aldatıcı veya yanıltıcı reklam yayınının tespiti durumunda bu reklam ve tanıtımları düzeltten, durduran, tedbiren durduran veya idari para cezası gibi yaptırımlar uygulama yetkisine sahiptir. Fiili olarak her ay toplanan Reklam Kurulu'nda görüşülen dosyaların sektörel kategorizasyonu iletişim hizmetleri, gıda, sağlık, kozmetik ve temizlik ürünleri, turizm, teknoloji ve dayanıklı tüketim malları, banka ve sigorta, örtülü, enerji, tütün ve alkol, eğitim, diğer (daha özgün ve yukarıda sayılan sınıflandırmaya girmeyen) sektörleri şeklindedir. Kurulda kamu sektörünü temsilen 10 üye, Sivil Toplum Kuruluşlarını temsilen 9 üye yer almaktadır. Kurul üyelerinin görev süresi üç yıldır (Oğuz, 2016, s.87).

Dünyada ve Ülkemizde Kozmetik Ürünler Pazarı

Sektörel araştırmalar yapan Smart Cube tarafından gerçekleştirilen **“The Premium Beauty Care Industry: Emerging Markets”** başlıklı çalışmada aralarında Türkiye'nin de olduğu gelişmekte olan ülkelerin kozmetik devleri için önemli yatırım fırsatları sunduğunu ortaya konmuştur. Asya kozmetik piyasasının da giderek artan bir hızla büyüdüğünü ifade eden araştırmada, özellikle Sri Lanka, Bangladeş ve Moğolistan Asya'nın gelecek vaat eden ülkeleri arasında sayılırken, Ortadoğu'daki kadınların güzellik merakı Suudi Arabistan, BAE, İran ve Mısır'ın cazibesini artırdığı ifade edilmiştir.

Ayrıca, Smart Cube'ün bazı endüstriyel raporlara dayanarak verdiği bilgiye göre, Orta ve Doğu Avrupa kozmetik pazarının en cazip ülkesi olarak Türkiye gösterilmektedir. 2014-2016 yılları

arasında kozmetik sektörüne talep yüzde 6 oranında artmıştır. Kişi başı kozmetik tüketim oranlarına baktığımızda, Türkiye’de kişi başı tüketim 18 Euro iken Avrupa ülkelerinde bu rakam 145 Euro civarındadır (**“Kozmetikçilerin Gözü Türkiye’de,” 2016**).

Kozmetik sektörü ekonomik krizlere rağmen ayakta duran hatta büyümeden geri durmayan bir pazar olarak görülmektedir. Örneğin 2008-2009 kriz dönemi sonrası, 2011 yılında ekonomik bunalıma meydan okuyan 200 milyar dolarlık kozmetik pazarı yüzde 4,4 ile sağlam bir büyüme kaydetmiş, kriz patlak vermesinden bu yana tüketici eğilimlerinde önemli bir değişim yaşanmamıştır (**Łopaciuk & Łoboda, 2013**). Aksine, geçen zamanda dünya kozmetik sektöründe tüketicilerin kalite arayışı daha da artmış, pahalı ürünlerin satışında artış gözlenmiş ve sektörün performansı yükselmiştir.

Kozmetik Ürün Kavramı ve Ürünlere Yönelik Tanımlar

Kozmetik ürünler ve bu sektördeki tanıtlara ilişkin düzenlemelere geçmeden, ilk önce kozmetiğin tanımına değinilmesinde fayda vardır. Kozmetik kelimesi, Yunanca dekore etmek veya süslemek anlamına gelen **“kosmein”** sözcüğünden türemiştir. Bu kelimenin anlamının aynı zamanda, ‘bakmak, bakım, vücut ile aklın harmonisi’ olduğu düşünülebilir (**Kışlalıoğlu, 2004, p. 3**). Başka bir kaynağa göre ise kökeni Fransızcadan gelen bu sözcük, anlam olarak güzelleştirme, çekidüzen vermek anlamına gelmektedir (**Kavukcu, 2013**).

Diğer taraftan, 23/05/2005 tarihli ve 25823 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kozmetik Yönetmeliğinin “Tanımlar” başlıklı 4’üncü maddesinde (24/3/2005 tarihli ve 5324 sayılı Kozmetik Kanununun 2’nci maddesinde de atıfta bulunulmuştur); **“Kozmetik ürün: İnsan vücudunun epiderma, tırnaklar, kıllar, saçlar, dudaklar ve dış genital organlar gibi değişik dış kısımlarına, dişlere ve ağız mukozasına uygulanmak üzere hazırlanmış, tek veya temel amacı bu kısımları temizlemek, koku vermek, görünümünü değiştirmek ve/veya vücut kokularını düzeltmek ve/veya korumak veya iyi bir durumda tutmak olan bütün preparatlar veya maddeleri ifade eder”** şeklinde tanım yapılmış olup, bu tanımda iki temel noktaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Kozmetik ürün,

1. Vücudun dış kısmına etki eden
2. Görünümü değiştiren/koruyan özelliğe sahiptir.

Kozmetik, bir kimseyi daha çekici hale getirmek ya da görünüm sorunlarını gidermek için kullanılan ürünleri, bakımları kapsayan bir kavram şeklinde açıklanabilir. Dolayısıyla, bu ürünlerin herhangi bir yara, cilt hastalığı veya doğuştan gelen bir özelliği değiştirme, iyileştirme, bir diğer deyişle tedavi etme özelliği bulunmamaktadır. Yalnızca vücudun dış kısmına etki etmekte ve derinin alt yüzeyinde bir değişiklik yapamıyor olduğunu belirtmek gerekir.

Toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi açısından kozmetik ürünlerin de aynı ilaçlar gibi kontrol edilmesi, sıkı testlerden geçirilmesi ve yasal düzenlemelerinin yapılması görevini üstlenen Sağlık Bakanlığı kozmetik ürünlerin tanıtımı konusunda da tüketici hukukuna destek olacak şekilde, detaylı hususları kendi mevzuatında hüküm altına almıştır.

Kozmetik Yönetmeliğinin **“İç ve Dış Ambalajda Yer Alacak Bilgiler”** başlıklı 10’uncu maddesinde;

“Etiketlerde, ürünlerin satış için sergilenmesinde ve reklâmlarında kullanılan metin, isimler, ticari marka, resim, figüratif desenler veya diğer şekiller, ürünlerin gerçekte sahip olmadıkları nitelikler varmış gibi kullanılamaz. Ayrıca, bu yönde imada bulunulamaz.” hükümleri yer almaktadır.

07/06/2013 tarih ve 28670 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Sağlık Beyanı ile Satışa Sunulan Ürünlerin Sağlık Beyanları Hakkında Yönetmeliğın **“Tanımlar”** başlıklı 4/c maddesinde ve **“Sağlık beyanlarını kullanmanın temel ilke ve esasları”** başlıklı 5’inci maddesinde sağlık beyanınının

ne olduğu, firmaların sağlık beyanı ile tanıtımının hangi esaslar çerçevesinde yapılabileceği belirlenmiştir.

Aynı Yönetmeliğin **“Kozmetik ürünlerin tanıtımı”** başlıklı 7’nci maddesinde;

“(1) Kozmetik ürünlerin tanıtımlarında;

a) Herhangi bir hastalığı tedavi etmek veya önlemek, tedavisine yardımcı olmak, teşhis etmek veya bir fizyolojik fonksiyonu düzeltmek, düzenlemek veya değiştirmeye ilişkin ibareler veya imalar,

b) Farmakolojik, immünolojik veya metabolik etkilerin sonucunda, fizyolojik fonksiyonları yenilediğini, düzelttiğini veya değiştirdiğini iddia eden veya ima eden beyanlar,

c) Beşeri tıbbi ürün etkisine atıfta bulunan beyanlar, kullanılamaz.” hükümleri yer almaktadır.

Bu noktada, Türkiye’de faaliyet gösteren kozmetik firmalarının yayımladığı tanıtımlarda yer alan aykırılıklara örnek verilmesinde fayda görülmektedir.

Örneğin, Reklam Kurulu’na gelen bir başvuruda, Kozmokinik Kozmetik’e ait www.burtsbees.com.tr adresli internet sitesinin 17.11.2015 tarihli görünümündeki **“Arı Sütü İçeren Gündüz Kremi” isimli ürüne ilişkin tanıtımlarda; “Arı sütü hücreleri dolgunlaştırarak elastikiyeti artırır ve zarar görmüş hücrelerin yenilenmesini sağlar”** ifadelerine ve **“Bebek Pişik Kremi”** isimli ürüne ilişkin tanıtımlarda; **“Cilt problemleri, kas ve eklem ağrıları, romatizma ve duyu durum bozukluklarını yatıştırma destekler.**

Cildi canlandırır ve yağlı cilt, yanıklar, yaralar gibi her türlü cilt problemlerini tedavi etmeye destek olur” ifadelerine yer verildiği tespit edilmiştir.

İnceleme sonucunda tanıtımlarda yer verilen ürünlerin hastalık tedavisinde kullanıldığı izleniminin yaratıldığı, ancak Kozmetik Mevzuatına tabi bulunan tüm kozmetik ürünlerin, insan vücudunun dış kısımlarına uygulanan ve etkileri geçici olan ürünler olması gerektiğinden, tanıtımlarda yer alan ifadelerin mevzuatta belirtilen kozmetik ürün tanımını aştığı ve yanıltıcı olduğuna karar verilmiştir.

Bu bağlamda, reklamveren tarafından kullanılan **“hücre yenilenmesi”, “kas ve eklem ağrıları”, “romatizma”, “yanık” “yara”** gibi ifadeler tedavi gerektiren rahatsızlıkları belirttiğinden, bir kozmetik ürünün bunları ortadan kaldırma işlevinin olamayacağı düşünülmektedir. Buna göre, Reklam Kurulu’nun 13.12.2016 tarih ve 255 sayılı toplantısında Kozmokinik Kozmetik hakkında 6502 sayılı Kanun uyarınca anılan reklamları durdurma cezası verilmesine karar verilmiştir.

Diğer taraftan, Kurul tarafından ceza verilmesinin gerekçelerinden bir diğeri, bahse konu firma tarafından muhtelif dergilerde yayımlanan reklamlarda **“Amerika’nın 1 Numaralı Doğal Bakım Markası”** ifadesi kullanılmış olmasına rağmen, ürünlerin satış miktarı (adet bazında) açısından bu ifadenin ispatlanamaması ve 2015 yılında yayınlanan reklamlarda 2011 yılı verilerinin kullanılmasının haksız rekabete yol açıcı nitelikte değerlendirilmesidir.

Sonuç

Her ne kadar kadın dergilerinde sıkça kadınlara yönelik kozmetik ürün reklamları yer alıyor gibi gözükse de, hedef kitlesi erkekler olan ürün reklamları da hem süreli yayınlar da hem de diğer mecralarda tüketicilerin karşısına çıkmaktadır.

Türkiye’de irili ufaklı birçok kozmetik firmasının tanıtım faaliyetleri bugünün rekabet ortamında her geçen gün artmakta ve çeşitlenmektedir. Ancak kozmetik ürünlerin çeşitliliğindeki ve satış kanallarındaki bu yoğun artış, tüketicilerin doğru ve tam bilgilendirilmesi açısından bazı sorunları da beraberinde getirmiştir.

Ticari reklamlar ve kozmetik kavramına ilişkin kanun koyucu tarafından yapılan tüm düzenlemeler, kozmetik ürünlere yönelik tanıtımlarda kullanılmayacak ifadelerin neler olabileceğine dair yasal çerçeveyi çizmeyi amaçlayan uğraşların özetidir.

Öyle ki, tanıtımlarda “... **hastalıklarında kullanılması faydalıdır**”, “... **tedavisine iyi gelir**.” “... **rahatsızlığı ortadan tamamen kaldırır**” şeklindeki ifadeler ve imalara izin verilmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Bununla birlikte, kozmetik ürünlerin, yanılmaya yol açmayacak ve insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde, doğru ve anlaşılabilir bilgiler ile tüketiciye ulaşması gerekmektedir.

Reklam Kurulu'nca kozmetik ürünlerin reklamlarına ilişkin olarak verilen idari cezaların büyük bir bölümünün gerekçesini oluşturan “**kozmetik beyanı**” ile “**sağlık beyanı**” ayırımı konusunda reklamveren firmaların ve tüketicilerin bilgilendirilmeleri önem arz etmektedir.

Kaynakça

“Beyond BRIC: Opportunities for Premium Beauty and Personal Care,” (2012, March 1). Global Cosmetic Industry. <http://www.gcimagazine.com/marketstrends/regions/world/138942059.html>, (25.10.2017).

“Kozmetikçilerin Gözü Türkiye’de,” (2016, Aralık 14), Ekoyes. <http://www.ekoyes.com/guncel/kozmetikcilerin-gozu-turkiye-de-6266>, (21.10.2017).

Kavukcu, S. (2013). Kadın Kozmetik Ürün Reklamlarının, Göstergibilimsel Yöntem Aracılığıyla Çözülmesi. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Kışlalıoğlu, S. (2004). Kozmetoloji Bilimi. Ankara: Nobel Matbaacılık.

Łopaciuk, A., & Łoboda, M. (2013). Global Beauty Industry Trends in the 21st Century. Management, Knowledge and Learning International Conference 2013. Zadar, Croatia.

Oğuz, H. (2016). Tüketici Algısında 4.5G ve İletişim Sektörü Reklamlarının Denetimi. Gümrük ve Ticaret “Uzman Görüş”, 41-42, 86-87.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. Kozmetik Sektörü – Sektör Raporları. (2016). <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-226207;jsessionid=LOR6yqVVcnCOZ-bpWDP2EUCX193vei7ubIkGnt9m5fiKbZTy8DrH!1089646156>, (15.10.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (2018). Reklam Kurulu Kararları. <http://tuketici.gtb.gov.tr/reklam-kurulu/reklam-kurulu-kararlari>, (20.03.2018).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2008). Türkiye Kozmetik ve Temizlik Sanayii Ürünleri Sektör Raporu. <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/kozmetik.pdf>, (22.10.2017).

